

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL

Een huisfilosofisch dagboek
voor het Centraal Museum
door Ingmar Heytze

Nota bene: De tekst in deze PDF heeft exact de volgorde van de teksten in het boek, maar omdat het een niet uitgeredigeerd manuscript betreft kan de tekst hier en daar afwijken van het zetwerk, en bevat het wellicht nog enkele fouten die wel zijn geredigeerd in de gedrukte versie. Verder ontbreekt in dit bestand de fraaie, bureau-agenda-achtige vormgeving van De Designpolitie met een calendarium in groene letters en de broodtekst in roze, in een gebonden boek met lichtblauw leeslint. Wie dat wil hebben, kan vermoedelijk nog wel een exemplaar uit de restpartij van het boek aanschaffen bij het Centraal Museum te Utrecht.

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL

Ingmar Heytze

© 2000, tekst: Ingmar Heytze, Utrecht.

© 2000, redactie: Suzanne Meeuwissen, De Uitgevers, Utrecht.

© 2000, concept: Centraal Museum, Utrecht.

© 2006, online PDF: Ingmar Heytze.

isbn: 90 73285-720

nugi: 321/614

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt worden zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form
without written permission of the publisher.

11 stellingen bij het huisfilosoofschap van het centraal museum

De huisfilosoof moet een permanente generator van inspiratie en inzicht zijn.

De huisfilosoof toont geen wijsheid door het geven van antwoorden, maar brengt wijsheid bij anderen teweeg door vragen te stellen.

De huisfilosoof is niet bang voor domme vragen, wel voor domme antwoorden.

De huisfilosoof beschouwt het als zijn plicht om elke conventie in het Centraal Museum te bevragen – vooral zaken die al heel lang vastliggen, terwijl niemand meer weet waarom.

De huisfilosoof toont een gelijke interesse voor alle facetten van het Centraal Museum. Hij interesseert zich dus niet alleen voor het beleid en de collectie, maar ook voor bezoekers, medewerkers en het imago van het museum.

Mede gezien de organische lengte van de functieperiode dient er, in welke vorm dan ook, iets te groeien dat blijft, wanneer de ene huisfilosoof wordt opgevolgd door een nieuwe.

De huisfilosoof is een sociaal klankbord. Iedere medewerker zou bij de huisfilosoof aandacht moeten kunnen vinden met betrekking tot zijn eigen functie in het Centraal Museum.

De huisfilosoof communiceert niet alleen met staf en medewerkers van het Centraal Museum, maar ook met het publiek – en het publiek met hem.

De huisfilosoof communiceert op alle mogelijke manieren; niet alleen via gesprekken, maar ook via e-mail, prikborden, postvakken et cetera. De huisfilosoof doet geregeld verslag van zijn ervaringen met vragen, stellingen en punten ter overweging.

De huisfilosoof heeft een prestigefunctie. Daarom moet hij geregeld iets spraakmakends doen of zeggen in relatie tot het Centraal Museum.

De huisfilosoof is drukbezet, al is het – ook voor hemzelf – niet altijd duidelijk wat hij nu precies aan het doen is. Na afloop van zijn functieperiode moet blijken dat zijn aanwezigheid nuttiger was dan vooraf werd vermoed.

*Wat ben ik blij dat ik geen filosoof ben
maar in het bezit ben van een grote blonde vrouw,
het juiste middel tegen alle filosofie*

– Frank Koenegracht

INGMAR DE EERSTE

Er komt een moment, als je denkt dat alles al hebt gezien, waarop je besluit dat je behoefte hebt aan een huisfilosoof. Dat komt zo.

Vroeger leefde, werd mij verteld, in het Centraal Museum een Baron. Er circuleren verhalen over een inwonend portiersgezin. Er was een gebocheld vrouwtje dat iets met kruiden deed in de middeleeuwse tuin. Een Emily Brontë-achtige conservatrice die zacht ruisend door de muren lopen kon. Een man die Bertus heette en er gewoon maar wat rondscharrelde, soms maakte hij kunst. Er werkte een man die voor iedereen de belasting deed. En ook een suppoost die de marathon liep en door de week tukjes deed in de zon. Vergeet niet de lieve conservator die nog Habsburgs vloeken kon. Op een dag waren ze allemaal weg.

De advertentie voor een huisfilosoof veroorzaakte onverwacht veel respons. Gezocht werd, ja wat, nou een soort verbindingsofficier voor geesteszaken. Wat bood zich aan? Een honderdtal emeritus hoogleraren, filosofen, schrijvers en kunstenaars en jawel, een Baron. waar begin je aan. Uit de vele serieuze en geëngageerde brieven koos ondergetekende Ingmar Heytze als eerste liaisonofficier tussen het museum en de waarneembare werkelijkheid. Het huisfilosoofschap kon met hem natuurlijk alle kanten uit, iets tussen een horzel in de pels, een huismus en een denktank in. Het mocht ook alle kanten op, zolang hij maar met de ogen van buiten kijken kon.

Deze eerste benoemde huisfilosoof in de geschiedenis van het Centraal Museum ontwikkelde zich de afgelopen negen maanden als een ware ambassadeur voor het museum, als een schakel tussen museum en publiek. Ik dank hem voor zijn onschatbare werk: in deze publicatie is vastgelegd wat hij deed.

Sjarel Ex
Directeur Centraal Museum

Bijna iedereen wordt achtervolgd door een hardnekkige vraag waar hij geen zin in heeft. Mij is bijvoorbeeld vaak gevraagd of ik kan leven van het dichten (antwoord: 'Nee, ik leef voor het dichten'). Sinds in elke krant heeft gestaan dat ik huisfilosoof van het Centraal Museum ben geworden, trekt er een rood waas voor mijn ogen als er voor de achtendertigste keer wordt gevraagd: 'Wat doe je nu eigenlijk als huisfilosoof?' Dat weet ik niet, want ik ben de eerste. Ik weet niet eens of een huisfilosoof een kunstenaar is of een kunstwerk, een dwaas of een wijze, een hofnar of een koning, een werkzaam mens of een uitvreter, een werktuig of een symbool. In ieder geval wordt er enige waarde gehecht aan het decorum, want ook voor mij zijn een spijkerpak, een groene sjerp en een paar klompen van kunststof besteld. Het onmogelijke schoeisel en de sjerp had ik al snel te pakken, het spijkerpak blijkt niet geleverd. Geen nood, want dat is standaardgoed van Levi's. Op naar de stad dus. Noch de Rode Winkel, noch de Levi's-shop kunnen me echter in het felbegeerde blauw hijsen, omdat de mega-order van het Centraal Museum de magazijnen voorlopig effectief heeft geplunderd. De pr-vrouw, Milou Halbesma, stelt me gerust dat deze gang van zaken helemaal in de lijn van het museum past: zo stond er op haar eerste werkdag geen computer op haar bureau, maar wel een bos bloemen. Milou heeft het idee dat de huisfilosoof het vooral goed gaat doen bij officiële gelegenheden: volgens haar word ik de Beatrix van het museum.

EERSTE OVERWEGING VOOR DE OPENING VAN HET CENTRAAL MUSEUM,
UITGESPROKEN OP 27 NOVEMBER 1999

Dames en heren,

Dit museum heeft alles. Oude kunst, nieuwe kunst, beeldhouwkunst, schilderkunst, kostuumkunst, zolderkunst, kelderkunst, culinaire kunst, sanitaire kunst, depotkunst en meubelkunst. U kunt het zo gek niet bedenken of het hangt, staat of ligt hier wel ergens. Af en toe zetten ze zelfs de binnenstad vol met kunst. Gewoon, om het allemaal even kwijt te zijn. En wat wil een museum dat alles al heeft? Een huisfilosoof. Want juist omdat ze hier alles hebben, vonden ze dat er ook iemand moest komen die zich geregeld afvraagt wat ze ermee moeten beginnen.

Wellicht vraagt u zich nu af: wat doet een huisfilosoof? Op zichzelf is dat een goede vraag. Aangezien ik de eerste ben, hoop ik u er over enkele maanden een antwoord op te kunnen geven. Mij lijkt het aannemelijk dat een huisfilosoof afwisselend optreedt als inspirator, criticus, symbool, alternatieve pr-man en hofnar. Hij heeft, met andere woorden, veel te doen – en weinig tijd. Want voordat de routine bij staf, publiek en filosoof zelf toeslaat, zal hij opgevolgd worden door een nieuwe.

Wellicht vraagt u zich ook af: hoe herken ik de huisfilosoof? Omdat het Centraal Museum is opgetrokken uit zulke onwaarschijnlijke ingrediënten als een klooster, een cavaleriestal en een gekkenhuis, zou je een bebaarde alchemist verwachten met een verwilderde blik in de ogen, een lange baard, een uil op de linkerschouder en een puntmuts met sterren. Net als iedereen zal ik het echter moeten doen met een blauw spijkerpak, een groene sjerp en een paar klompen van kunststof.

Ten slotte zou u zich af kunnen vragen: is de huisfilosoof zélf een kunstwerk of niet? In principe luidt het antwoord: niet. Wel blijft het een aanlokkelijke gedachte, mezelf voor één keer marmer te laten schilderen en vervolgens op zaal te laten zetten tussen een aantal echte beelden, om mij plotseling met een bulderend ‘Eureka!’ van mijn sokkel in de armen van het publiek te storten. Wij noemen dit werk: ‘een pakkend beeld van de huisfilosoof’.

Ik dank u voor de aandacht.

Veel moderne kunst is voorzien van een bordje 'Zonder titel'. Je zou een lege zaal natuurlijk ook kunnen volhangen met bordjes 'Zonder kunstwerk'.

Leuk, zo'n vleugel vol Rietveldmeubels waar je niet op mag zitten. Waarom niet één ruimte in de bovengalerij inrichten met replica's, die wél gebruikt mogen worden? Als uiterst wild plan zou zo'n ruimte op den duur een tweede, exclusieve restauratie kunnen worden – het Rietveldcafé.

We kunnen een willekeurig schilderij voorzien van automatische gordijntjes, die reageren op lichaamswarmte-sensoren. Zodra er iemand binnen een straal van vijf meter komt, schuiven de gordijntjes schielijk dicht. Titel: 'Het verlegen schilderij'.

Een stukje praktische filosofie, om precies te zijn een ezelsbruggetje: wie net als ik te verstrooid is om de vijf collecties van het Centraal Museum foutloos op te hoesten, hoeft maar een enkel woord te onthouden: STOMM! (Stadsgeschiedenis, Toegepaste kunst, Oude Kunst, Moderne kunst en Mode). Het woord is niet erg complimenteus, maar het werkt wel, zeker als je jezelf tegelijkertijd op Oekeliaanse wijze tegen het voorhoofd slaat. Handig, toch?

Om de collectie Stadsgeschiedenis meer continuïteit te geven, begraven we een paar kuub geassorteerd Hema-servies, dat vooraf vakkundig aan stukken is geslagen, in de museumtuin. Daar bovenop planten we een paal met het bordje: 'Hier over duizend jaar graven'.

We vervangen de collectie Oude Kunst door goede fotoreproducties. Op een drukke dag laten we een schuimbekkende suppoost los, die de werken van de muur rukt en voor de ogen van het publiek aan flarden snijdt. Titel: 'De overspannen suppoost.'

Eigenlijk zouden we met zijn tweeën gaan, maar Sjarel Ex was na vier museumopeningen, een keukenmeid en een champagneontbijt oververmoeid te bed gestort. Dus begaf ik me op de laatste 28ste november van de vorige eeuw alleen naar het diner van de Stichting Utrechtse Beeldende Kunst (Sub-K). Het betrof een diner met debat. Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van deze stichting zou een aantal Utrechtse cultuurdragers elkaar tussen de gangen door in de haren vliegen over de vraag: waar moet het allemaal naartoe met de kunst in Utrecht? In verband met eerdere ervaringen was het woord geld verboden, vooral in de context: 'daar is geen geld voor'. Overtreding van deze regel leverde eerst een gele en vervolgens een rode kaart op, en dat betekende: geen toetje. Het mag duidelijk zijn dat we goed op onze woorden pasten.

Nu weet iedereen met enige culturele interesse dat Utrecht een soort renaissance doormaakt. Festivals schieten als paddenstoelen uit de grond, de populatie theatergezelschappen en speelplekken neemt hand over hand toe en het literaire leven bloeit als nooit tevoren. Dat komt niet alleen door de grote hoeveelheid jonge talenten, maar ook doordat die talenten elkaar vinden, zich organiseren en de pers zoeken met spraakmakende manifestaties. Bij gebleken succes is de gemeente over het algemeen redelijk geneigd om over de brug te komen, zeker als de uitgangspunten van zo'n initiatief overeenstemmen met die van de het gemeentelijke cultuurbeleid. Als je dus ergens over wilt discussiëren, zou het over die uitgangspunten moeten zijn - en eventueel over het feit dat het wel wezenloos moeilijk is om structurele subsidie los te krijgen als je een goed initiatief wilt laten groeien.

Zo ver kwam het niet. De aanwezigen kregen wel een verhelderend doorkijkje in de geest van de Utrechtse beeldend kunstenaar. Kort samengevat wil die kunstenaar van alles, maar heeft hij geen idee h^oe. Hij wil bekend worden zonder zich te hoeven manifesteren, hij wil school maken zonder met collega's samen te werken, hij wil kunst maken zonder zich af te vragen of iemand erop zit te wachten. Hij wil daar ook van leven. Gek genoeg levert die mentaliteit geen massale doorbraak van Utrechtse kunstenaars op. In willekeurige volgorde kregen de gemeente, de lokale media, een aantal galeriehouders en het Centraal Museum – eigenlijk zo'n beetje iedereen die aan de discussietafel zat – daar de schuld van. Aan het artistiek talent van de kunstenaars lag het in ieder geval niet, verzekerde iemand ons nog door de interruptiemicrofoon. De beeldende kunst is het zeehondje van Utrecht.

Het Centraal Museum automatiseert in hoog tempo. We hebben een website, intranet, automaten voor plaatsbewijzen en met een beetje geluk komen de kleinere kunstwerken van de depotservice deze eeuw nog uit een automatiek in de muur van de stallen (art-snacken is nu al het meest trendy werkwoord voor 2013). Wat voorlopig niet verandert, is dat de bezoekers zich nog fysiek door het museum moeten verplaatsen om de collectie te kunnen zien. Daarnaast willen veel mensen, hoe vreemd het ook klinkt, graag iets leren over die collectie.

Nu is het Centraal Museum gedoemd om altijd een doolhof te blijven, dat maar liefst vijf op het oog nauwelijks verenigbare collecties omvat. Voorts is men hier – terecht – van mening dat het er allemaal niet leuker op wordt als je de zalen van boven tot onder volhangt met informatie. De klachten over bewegwijzering en informatievoorziening zijn dan ook niet van de lucht. Daar is moeilijk aan tegemoet te komen, want duizend bezoekers per dag kun je onmogelijk allemaal persoonlijk rondleiden en een papieren gids is al snel achterhaald. Zo'n boekwerk zou bovendien compleet moeten zijn en dus per definitie overcompleet, want bijna niemand wil alles weten over elke collectie. Bovendien wil geen mens op stap met een naslagwerk ter omvang van een telefoongids.

Richten wij onze blik nu op het Centraal Station, dan zie we daar het ei van Columbus: een kaartenmachine voor de binnenstad. Beeldscherm, keuzemenuutje met straatnamen en belangrijke gebouwen, en een paar knopjes. Terwijl u wacht, wordt op een voorgedrukt kleurenkaartje van het Centrum van Utrecht een zwarte lijn geprint naar de bestemming van uw keuze. Zoiets moet er ook komen voor het Centraal Museum: een fraai vormgegeven rondleidingengenerator in de hal. De uitdraai moet een overzichtelijke route opleveren (niet het mislukte metroplan dat nu voor een kaart doorgaat), gevolgd door twee of drie geprinte A4-tjes met informatie op maat.

De software voor deze rondleidingengenerator dient te worden geschreven vanuit het besef dat mensen naar een museum komen met een aantal behoeften, en dat maar een klein deel van die behoeften aan de muur hangt. Behalve een standaardrondleiding langs de highlights (Keukenmeid, Rietveldstoel, het Middeleeuwse schip, De Koppelaarster en wat al niet) zouden er per collectie speciale rondleidingen moeten zijn. Romantische, melancholieke en zwartgallige routes door het gehele museum kunnen eveneens tot het pakket behoren. Uiteraard moet er ook een verrassingsrondleiding kunnen worden opgevraagd (klagen is verboden). Ten slotte zou er ook een a-dynamische rondleiding moeten komen, die de bezoeker in staat stelt om zoveel mogelijk door het gebouw te drentelen zonder met kunst geconfronteerd te worden. Als er een teller in zit die bijhoudt hoe vaak welke rondleiding wordt opgevraagd, valt pas goed op hoe populair deze optie blijkt te zijn.

De Rafter ontbeert maar één ding: een grote klok boven de ingang tegenover het buffet. Makkelijk en goedkoop te realiseren met een confectieklok, maar tegelijkertijd een kans om iets bijzonders te doen. Waarom geen speciaal vervaardigde klok waarvan de wijzerplaat en belsignalen verwijzen naar het oude levensritme in het klooster? Dus: een bel die noen, vesper en wat al niet slaat. Of een emotionele klok, met in plaats van cijfers kwalificaties als: 'fijne tijd', 'bijna te laat', 'opschieten!', 'gaaptijd' et cetera. Andere mogelijkheid: vijf klokken laten ontwerpen, die thematisch verwijzen naar onze vijf collecties. Wellicht kunnen we een 'tijdvraag' uitschrijven voor kunstenaars om met betere ideeën te komen.

Hoe krijg je mensen, in het bijzonder jonge mensen, het museum in? Een medewerker van het Centraal Museum kwam met het volgende idee: verbied iedereen onder de zestien om ooit een voet in een museum te zetten. Als opvoeder moet je hier zeer streng in zijn. Ga regelmatig met je kinderen naar het museum, maar laat ze voor de deur wachten totdat je weer naar buiten komt. Vertel nooit wat je binnen hebt gezien en gedaan, maar laat wel doorschemeren dat je er erg opgewonden over bent. Vanaf hun veertiende gaan ze uit zichzelf. Stiekem.

Diezelfde medewerker is van mening dat de toegangsprijzen voor een museum niet hoog genoeg kunnen zijn. Immers: hoe goedkoper iets is, hoe minder het voor kan stellen. Maak het Centraal Museum in het weekend gratis voor dagjesmensen, maar vraag door de week 55 gulden – dan kunnen de bezoekers zelf afwegen of ze één keer per jaar naar het Centraal willen, of dat ze een Museumjaarkaart aanschaffen waarmee ze voor hetzelfde geld elke dag een museum in kunnen.

Er is iets voor te zeggen. Je zou het bezoek aan een museum ook gevaarlijker kunnen maken, door af en toe aan te kondigen dat je een zwarte weduwe gaat loslaten in de videocabines op zolder, of een mamba in de Stallen. Je kunt ergens een schilderij ophangen met een elektronisch mechaniek, dat de bezoekers met scheermesjes probeert te mutileren in plaats van omgekeerd. Maar eigenlijk heeft het Centraal Museum al zo'n drempelverhogend element: er is immers nog geen verbinding tussen de Rietveldvleugel en het hoofdgebouw. Wie de hele collectie wil zien, moet zich door de elementen en stadsbussen naar de overkant zien te worstelen.

De Rietveldvleugel is het eerste halfjaar gratis toegankelijk voor iedereen. Waarom doen we dat niet permanent? Wie de rest wil zien, komt toch wel naar de overkant.

Mirjam du Cloo, hoofdredactrice van Come.to, de CKV-kwartaalkrant van het Utrechts Centrum voor de Kunsten, was naar het museum gekomen om me te interviewen. Helaas was het de avond tevoren in mijn rug geschoten, zodat ik haar vragen over het museum slechts kreunend en knarsetandend kon beantwoorden. En met de beloofde rondleiding werd het zo natuurlijk ook niets – totdat ik begon op te scheppen over de verhoogde toegankelijkheid van het museum. ‘Maar hebben jullie hier dan ook een invalidenroute?’ Vijf minuten later werd ik prinsheerlijk door het Centraal gereden in de fonkelnieuwe rolstoel die ze bij de ingang hebben staan.

Tussen de wielen ziet het museum er volslagen anders uit. Het is alsof je elk schilderij voor het eerst ziet. Dat geldt ook voor de bezoekers, want je kijkt iedereen recht in de neusgaten, terwijl je eigen neus niet ver boven kruishoogte zit. Als rolstoeler krijg je in ieder geval veel bekijks, wat me en passant op het idee bracht dat we ondergewaardeerde kunstwerken af en toe in rolstoelen zouden kunnen laten rondrijden.

Toegegeven: de invalidenroute heeft enkele haken en ogen. De overal aanwezige zware deuren (de kosten voor een automatisch open- en sluitsysteem bedragen 17.000 gulden per deur) zijn voor iedere bezoeker onhandig, maar vanuit een rolstoel krijg je ze eigenlijk alleen open door er frontaal doorheen te rijden met een moker in beide handen – of, iets minder spectaculair, met behulp van een suppoost. Halverwege de route bevindt zich een trap van vijf treden die noopt tot een miraculeuze wederopstanding, en de gang die van het Utrechtse schip naar de entree loopt, heeft een hellingshoek die een dolle rit garandeert. Wie hier niet uitkijkt, eindigt in een vitrine tussen enkele vaasjes of in de railing die uitzicht biedt op een videokunstwerk dat ons steeds maar voorhoudt: ‘Je bent nieieieiets....’ Hier staat weer tegenover dat de liften het mogelijk maken om praktisch overal in het museum te komen. Al met al valt het niet tegen, zeker niet door de vriendelijkheid en behulpzaamheid van bezoekers en personeel. Ook een invalide huisfilosoof kan hier werken.

In de nieuwe Centraal Museumkrant staat een personeelsadvertentie voor een huisspook. Die heb ik geplaatst, omdat ik vind dat er hier een spook moet komen. Navraag leerde dat er in het Centraal Museum de laatste 150 jaar wel enkele spoken zijn waargenomen, maar dat is alweer een tijd geleden. Zo is er ergens een onverklaarbare voetstap in een van de torens, was er ooit een verschijning bij het Middeleeuwse schip en zag een suppoost eind jaren zestig tot driemaal toe een abdis door de kapel scharrelen.

Waarom een huisspook? Omdat we daar veel plezier van kunnen hebben. De directe winst van dit idee is meer bezoek voor het museum en extra pers, maar als we het spook eenmaal een beetje kennen, kan het ons misschien ook op andere manieren helpen: het kan een sinister kunsttheater op locatie opvoeren, het kan zich laten zoeken door kinderen, zodat ze spelenderwijs kennismaken met het museum, het kan een expositie van 'enge dingen uit het depot' organiseren onder de noemer: de persoonlijke selectie van het huisspook, et cetera. Bij gebleken succes zou elk museum in het Museumkwartier een spook kunnen werven: de oude hortulanus met de schoffel in zijn achterhoofd, de zingende baby op sterk water uit het universiteitsmuseum, de astronoom die zich uit liefdesverdriet van de Sterrenwacht wierp, de kruidenvrouw uit het Catharijneconvent die ten onrechte als heks is verbrand.

Het lijkt me, kortom, verstandig een sollicitatieprocedure te houden voor een passend spook, dat volgens een nader te verzinnen urban legend is wakker geschud door de verbouwing. Gezien de historie van het Centraal is veel mogelijk: een huzaar of spookpaard in de stallen, een ingemetselde non uit het klooster, een afgedwaalde Duitse ridder, een vergeten én miskende kunstenaar, een wrokkige pindakaasfabrikant, een bezoeker die van een afstapje is gestort; alles is goed. Het belangrijkste is natuurlijk: we mogen niemand, maar dan ook niemand vertellen dat we het spook zelf hebben gedacht. Dit stukje vernietigt zichzelf over vijf seconden.

- personeelsadvertentie -

Voor diverse nachtelijke werkzaamheden zoekt het Centraal Museum fulltime een

CREATIEVE GEEST

(V/M)

U bent:

Ambitieuus, professioneel, enthousiast, geloofwaardig en in staat tot voorzichtige levitatie van vervangbare stukken uit de collectie.

U heeft:

Affiniteit met herenhuizen, verbouwde stallen, schreeuwkamers en beeldende kunst.

Wij bieden:

Een rustige, inspirerende spookomgeving met uitstekende klimaatbeheersing en internationale aandacht voor uw werk.

In verband met huisvesting en organisatiestructuur van het museum verdienen dwaalgeesten de voorkeur. Door slechte ervaringen met geluidsoverlast en geleden schade aan het Middeleeuwse schip nemen wij geen klopgeesten aan.

Stuur uw cv met ooggetuigenverslagen en, indien mogelijk, niet-geretoucheerd beeldmateriaal vóór de eerstvolgende Walpurgisnacht naar

filosoof@centraalmuseum.nl

Pr-idee: een uitgebreide folder, of beter nog, een kleine catalogus uitbrengen, waarin een aantal schilderijen wordt geïnterviewd. De doeken zouden antwoord moeten geven op prangende vragen als: hoe oud bent u? Wat bent u ongeveer waard? Beschouwt u zichzelf als goed gelukt? Wat is uw band met de schilder? Bent u tevreden over uw plaats in dit museum? Wat is het mooiste dat een bezoeker/kunsthistoricus ooit over u heeft gezegd? En wat het domste/lelijkste/meest foute? et cetera. Dit lijkt me een redelijk spraakmakende en educatieve manier om een aantal topstukken uit de collectie te presenteren.

Het Centraal Museum heeft bij criticasters zowel een imago- als een identiteitsprobleem. Ileen Montijn schreef in het NRC Handelsblad: 'Overal voel je bedoelingen, ideeën, ongemak'. Ze vraagt zich af wat er wordt bedoeld met onze manier van exposeren. De kunsthandelaar Jan Juffermans wees experimentele opstellingen als de blauwe projectkamer zelfs ronduit af; daar is kunst volgens hem niet voor bedoeld. Grof samengevat lijkt men het Centraal Museum te verwijten dat de collectie te lollig, te bedoeld en te bedacht is uitgesteld. In feite, doorgeredeneerd, luidt het verwijt dat directeur en staf te creatief zijn. Kennelijk mag dat niet. Waarom eigenlijk niet?

In het afgelopen niemandsland tussen het ene millennium en het andere werd de museumwereld opgeschrikt door een fraude in het museum De Stadshof in Zwolle. Enkele museumjaarkaarten, door de leiding speciaal aangeschaft voor dit doel, waren daar een groot aantal keer achter elkaar door de gleuf gehaald. Op papier leidde dit tot een sterke opleving in het aantal geregistreerde bezoekers. De Stadshof is een museum voor naïeve kunst met bijpassende leiding, want gek genoeg kwam dit bedrog uit. Op de een of andere manier gaat er bij de Stichting Museumjaarkaart toch een lichtje branden als iemand in één week een paar honderd keer naar hetzelfde museum gaat. Een akelig slimme vriendin van me opperde dat ze beter de kaart van elke bezoeker twee keer door de gleuf hadden kunnen halen onder het mom van storingen in de registratieapparatuur. Sindsdien tel ik altijd het bestek even na als ze langs is geweest.

Voor elke keer dat een museumjaarkaarthouder een museum bezoekt, heeft dat museum recht op een bepaald bedrag. De Stadshof had met haar gesjoemel een wederrechtelijke 100.000 gulden opgestreken. Niet echt een bedrag om van wakker te liggen, behalve als je een invalidentoilet wil vervangen en een paar nieuwe schuifdeuren wil installeren – in elk geval geen bedrag waarvoor een geestelijk gezonde museumdirectie het risico neemt om landelijk aan de schandpaal te worden genageld. Voor veel mensen was het schokkendste van deze zaak de schending van vertrouwen. Stiekem dacht iedereen dat uitgerekend de suffe museumsector nog wel puriteins eerlijk zou zijn. Dat is natuurlijk pas echt naïef; denken dat mensen eerlijk blijven omdat ze zijn omringd door mooie dingen.

De fout van de Stadshof is niet dat er is gefraudeerd, maar dat ze het zo lang stil hebben gehouden. Vanaf het begin had er een geoliede pr-machine moeten draaien voor dit zeldzame project. Medewerkers die tegen hun wil, dag en nacht, duizend keer dezelfde kaart door een gleuf moeten halen, op straffe van ontslag – dat is geen fraude, dat is performance-art. Museale dwangarbeid! Kafka in Zwolle! Daar hadden ze makkelijk een ton subsidie voor kunnen krijgen!

Veel mensen klagen dat de bewegwijzering van dit museum niet deugt. We zouden alle bordjes kunnen weghalen, verwisselen, omkeren, vertalen in het Cyrillisch of vervangen door hermetische poëzie en kijken of dat beter bevalt.

16 februari 2000, Huis aan de Werf, cultuurdebat

Dames en heren, graag wil ik, alvorens in te gaan op het onderwerp van de discussie van vanavond, kort iets zeggen over het nu volgende cultuurdebat en de daarvoor geldende spelregels. Ik ben eind vorige eeuw namelijk al eerder bij zo'n debat geweest, dat was georganiseerd door Sub-K. Afgezien van het eten was dat geen succes. Net als vanavond was het woord geld verboden, vooral in de context 'daar is geen geld voor'. Daarom zeg ik het nu nog maar even. Geld! Geld! Geld! Dat lucht op. Geloof u mij: straks gaat het binnen tien minuten gewoon weer over geld, domweg omdat dat het enige universeel meetbare aspect aan cultuur is. Het nut kan immers nooit worden aangetoond, over smaak valt niet te twisten en de geldigheid van bepaalde initiatieven in twijfel trekken, kan door de betrokkenen alleen worden opgevat als een directe aanval met als doel het verleggen van de geld(geld!geld!)stromen.

Nog dommer is het verbod om zogenaamd 'te preken voor eigen parochie'. De dienstdoende gespreksleider bij Sub-K vond het nodig om mij halverwege het debat publiekelijk tot de orde te roepen: het was niet de bedoeling dat ik uitspraken deed over het literaire klimaat, omdat dat volgens hem alleen in mijn eigen kraam te pas kwam. Wat hij kon bedoelen is me nog altijd niet duidelijk – mij leek het logisch dat ik juist was uitgenodigd vanwege mijn achtergrond, maar zodra het over mijn specialisme ging, diende ik mijn mond te houden. Ik voelde mij een manipulator die zichzelf tracht te verrijken door het hersenspoelen van bezoekers van culturele debatten. Daar moet je het als dichter immers van hebben. Als boetedoening zal ik proberen om in het komende debat vooral in te gaan op dingen waar ik geen verstand van heb. Tot zover debat en spelregels, door met het onderwerp van vanavond.

De ambitie om van Utrecht een cultureel Europees promodorp te maken, vind ik vergelijkbaar met het bouwen van een Audi-vleugel aan het Centraal Museum. Het helpt niet veel, het kan ook weer niet echt kwaad - het illustreert hooguit weer de status van kunst voor sponsors en de macht van het G-woord voor de kunstensector. Dat is geen frisse zaak. Zo moet ik altijd weer een beetje overgeven van het feit dat ik in de Stadsschouwburg toneel moet kijken in de Douwe Egbertszaal en daarna in de Coopers en Lybrandtfoyer, of hoe heet dat ding, een kopje slappe koffie mag gaan drinken. Toegegeven, ik treed desgevraagd zelf ook op voor de Rotary. Om met Joop Visser te spreken: 'Als u maar betaalt, en een condoom gebruikt.' Toch kan ik me bij Utrecht als culturele hoofdstad weinig anders voorstellen dan overgesponsorde, groots opgezette maar betrekkelijk smakeloze projecten, die niets met het werkelijke culturele klimaat van deze stad te maken hebben. Daarom gaat er naar mijn mening geen enkele impuls uit van deze ambitie, alleen al omdat alle betrokkenen tegen die tijd te oud, gearriveerd en buikig zijn om iets behoorlijks neer te kunnen zetten.

Weet u wat het is? Die Utrechtse culturele ambitie deugt heus wel. Het is alleen een kwestie van smaak waar we die ambitie op richten. Als we een hengel met een worst van dit allooi nodig hebben, kunnen we de kar net zo goed laten staan.

Museumdirecties, conservatoren, kunstexperts – het zijn beesten, meneer. Sinds de museumjaarkaartfraude in Zwolle begin ik steeds sterker te vermoeden dat deze onverkwikkelijke zaak nog maar het topje van de ijsberg is. Er zouden nog wel eens veel kwalijker dingen aan de hand kunnen zijn. Wie zegt bijvoorbeeld dat een kunstwerk van Pietje Puk uit 1604 werkelijk van Pietje Puk is? Is-ie het zelf soms komen brengen dan? Je weet het niet! Ik heb me laten vertellen dat ze in Rotterdam zelfs een keer fotokopieën van de schetsen van Michelangelo hebben opgehangen. Terwijl ze in die tijd waarschijnlijk nog helemaal geen fotokopieermachines hadden! Nou ja, in zwartwit misschien, maar zéker niet in kleur! Wat ik eigenlijk maar zeggen wil: ook een expert weet niet altijd zeker wat hij ziet, en baseert zijn oordeel dus niet alleen op ervaring en kennis, maar ook op zijn (professionele) intuïtie. In gevallen waarin noodgedwongen een groot beroep wordt gedaan op die intuïtie, hangt er dus koffiedik aan de muur. Krijgt een schilderij het voordeel of het nadeel van de twijfel? Het al dan niet toewijzen van een twijfelgeval aan een oude meester is geen uitgemaakte zaak; er zijn doeken die vele jaren na hun ontmaskering als imitatie alsnog authentiek worden verklaard en omgekeerd. Natuurlijk heeft dat niets te maken met fraude, maar het blijft een feit dat een museum beter garen spint bij het hebben van een echte Rembrandt dan van een ‘valse’ tijdgenoot. En de persbombarie die gepaard gaat met de ontdekking of juist het verlies van een authentieke Vermeer, is natuurlijk altijd goed. Als je aan een conservator vraagt of het nu eigenlijk iets uitmaakt of een schilderij authentiek is of niet, zal die al snel antwoorden dat het oneindig veel belangrijker is dat daar discussie over wordt gevoerd. En dat is waarschijnlijk het enige verstandige wat er over gezegd kan worden. Hoe het ook zij: in het Centraal Museum hoef je niet bang te zijn dat je wordt belazerd. Als er hier een bordje naast een boot staat dat die duizend jaar oud is, dan is dat ook zo. In dit museum is een man een man, een vrouw een vrouw en een Yttewael een Yttewael. Alleen onze directeur is eigenlijk een hologram – aan de zijkanten kun je het af en toe een beetje zien – want de echte Sjarel Ex ligt in waterstof opgeslagen in het depot om te worden gewekt als Panorama 3000 moet worden georganiseerd.

Stop! Laat alles vallen waar je mee bezig bent, open je ogen, maak je hersens vrij en beantwoord de volgende vraag: wat is het logo van het Centraal Museum? Nu drukken! Precies, dat dacht ik al. Joost mag het weten. Dat wil zeggen, vaste medewerkers aan het museum komen er na enkele angstige ogenblikken meestal wel op, maar de bezoekers hebben absoluut geen idee. Wanneer je ze hebt uitgelegd dat het om een rechtgezet suprematisch vierkant met vijf C'tjes gaat, legt geen mens de associatie met de vijf collecties van het Centraal.

Nu weet ik ook wel dat je heel goed van een museumbezoek kunt genieten zonder dat je iets weet over de achterliggende gedachte. Maar als ik ons hoofd Presentatie Ranti Tjan mag geloven, is het juist de bedoeling om uit te dragen dat er hier vijf min of meer gelijkwaardige collecties zijn, terwijl hele volksstammen nog denken dat dit een gemankeerd museum voor moderne kunst is met een hoop ouwe rommel die we niet weg mogen gooien. Aan het logo ligt het niet, want dat is mooi genoeg om de aandacht te trekken en duidelijk zat als je de achtergrond kent. Misschien moet er dus iets van uitleg bij. Een slogan, zo u wilt. Een huisfilosofische brainstorm leverde tot nu toe de volgende opties op:

Frisdrankachtig: Centraal Museum – cosy, corny, campy, cuddly, cool!

Numeriek: 1 museum, 5 collecties, 100.000 bezoekers.

Prima de luxe: Vijf collecties met een c, daar neem je nog eens wat van mee.

Heroïsch: Vijf voor allen, allen voor vijf.

Veel-ongelukkige-afstapjes-is-juist-leuk: Het Centraal, daar val je van de ene verbazing in de andere!

Hip hop: CM 5 – our shit is legit! (vrij vertaald voor niet-ingewijden: ons spul is oké).

Historisch: Het Centraal, van Karel V tot Sjarel V.

En zo kan ik nog wel uren doorgaan. Maar dat doe ik niet. Beter idee? Mail het door! De winnaar mag uit eten met de huisfilosoof.

De componist en rockmuzikant Frank Zappa kreeg in 1970 een verzoek van het Los Angeles Philharmonic Orchestra om samen een concert te geven. Over wat er precies gespeeld zou moeten worden, was niet echt nagedacht. Men wilde, aldus Zappa in zijn memoires, ‘Something “unique” – like – uhh, maybe a ROCK GROUP and – uhhhhh – a REAL ORCHESTRA sort of – uhhh – well, you know – “rocking out together”.’ Ik kreeg datzelfde gevoel toen een stagiair op het Centraal Museum me benaderde om mee te werken aan de ‘Kijkwijzers’ voor de schoolklassen die de komende Van Doesburg-tentoonstelling gaan bezoeken. Het idee was, om, eh... iets van Van Doesburgs poëzie, uhm... te laten rappen, of zoiets. Of ik misschien, eh...

Nu bevind ik mij in een generatie van dichters wiens werk vaak wordt geassocieerd met rap. Dat komt voornamelijk omdat we niet alleen bundels publiceren, maar ook optreden op festivals waar we geregeld in de slag moeten met bandjes, dj's en andere luidruchtige acts. Wil je daar als dichter een beetje tegenop kunnen, dan valt er veel te leren van rappers, want die weten – in tegenstelling tot de meeste dichters in dit land – hoe je een tekst behoorlijk moet neerzetten. Ook de onbezorgdheid waarmee goede rappers literaire stijlmiddelen gebruiken of juist vernagelen, is heel verfrissend in ons ietwat muffe literaire klimaat. Maar daarmee houdt het wel op, want hiphop en poëzie zijn gescheiden subculturen. Er is geen rapper die graag voor dichter wordt uitgemaakt en vice versa. Alle respect over en weer, maar rappers zijn rappers en dichters zijn dichters.

Rappers weten dat. Dichters ook. Maar cultuureducanten niet. Hun redenatie is eenvoudig: kinderen vinden rap cool en poëzie voor mietjes, dus laat dichters rappen en de poëzie is gered. Dat de meeste poëzie daar niet geschikt voor is, wordt nog wel eens vergeten. Ooit geprobeerd om een beat onder een gedicht van Gerrit Kouwenaar of Hans Faverey te zetten? Vergeet het maar. Alleen gedichten die ritmisch goed lopen kun je rappen. Wat niet betekent dat je het ook moet doen. De gedichten van Jean-Pierre Rawie zijn helder, sfeervol, metrisch en ritmisch onberispelijk, maar ze rappen is karaktermoord.

Kan poëzie dan nooit of te nimmer gerapt worden? Jawel. Als het kan, als het mag en als het iets toevoegt aan de beleving ervan, kan zo'n experiment zelfs heel leuk uitpakken. Vooral het oudere werk van Van Doesburg lijkt zuiver geschreven op klank en ritme. Bovendien is er geen bezwaar tegen de performance ervan: de kunstenaar heeft zelfs een lijst van aanbevelingen geschreven voor het brengen van zijn teksten. Gewapend met een drumcomputer, een paar samples en een klankschaal ben ik aan de slag gegaan. Het resultaat is een cd met vijf tracks, oplage elf stuks, bedoeld als ondersteuning van het lesmateriaal. Voor de educatieve waarde durf ik mijn hand niet in het vuur te steken, maar ruige shit is het in ieder geval. Check het uit.

Negatieve domtorens, massieve, niet-betreedbare bankgebouwen en andere tot op heden onuitgevoerde kunstwerken; sinds ik samen met mijn collega Vrouwkje Tuinman in het werk van Wim T. Schippers ben gedoken teneinde een boekje open te kunnen doen over diens taalgebruik, ben ik een fan van conceptuele kunst. Het geweldige aan een conceptueel kunstwerk is dat je het alleen maar hoeft te bedenken en op te schrijven. Geen gezwoeg meer met de materie, een bloknootje en een stompje potlood volstaan. Natuurlijk kun je het concept, wanneer het tenminste niet al te zeer spot met de wetten van de fysica, ook daadwerkelijk (laten) uitvoeren. Het is goed mogelijk dat je dan ontdekt dat de fysieke gestalte van een kunstconcept maar weinig toevoegt aan de oorspronkelijke gedachte. De kracht zat hem juist in die gedachte, niet in de realisatie ervan. Een idee is niet goed omdat het wordt uitgevoerd, het wordt hooguit uitgevoerd omdat het een goed idee is. Met dat gegeven in mijn achterhoofd heb ik negen kunstconcepten voor het Centraal Museum ontwikkeld (door De Designpolitie in haar oneindige wijsheid kriskras door dit boek verspreid).

Amsterdam heeft 't, Rotterdam heeft 't niet nodig en Utrecht krijgt 't op zijn heupen; in bestuurlijke kringen waart sinds enige tijd de ambitie rond om Utrecht in 2013, maar het kan ook 2018 worden, tot culturele hoofdstad te laten bombarderen. Ik kan me er weinig bij voorstellen, maar ik vrees dat we dan een jaar lang worden opgehadeld met overgesponsorde, groots opgezette en tamelijk holle projecten, die niets met het culturele klimaat van deze stad te maken hebben. En het zou me niets verbazen als de culturele sector nog jarenlang gaat boeten voor wat er dat jaar over de balk zal worden gesmeten. Ik weet waar ik het over heb, want inmiddels heb ik diverse culturele publieksdebatten met betrekking tot deze aanval van grootheidswaanzin overleefd, en het idee begint me meer en meer tegen te staan. Het laatste debat waar ik me voor heb laten strikken vond plaats op 16 februari in het Huis aan de Werf. Tot overmaat van ramp werd ik die dag dertig jaar.

Ik haat culturele publieksdebatten. Ze kosten je je vrije avond, verpesten je nachtrust en je wordt er geen cent wijzer van. Ga dan niet, denkt u nu misschien, maar dat vind ik ook weer zo hautain. Het is immers vleiend dat de organisatie van zo'n debat je beschouwt als een cultuurdrager wiens mening er toe doet. Bovendien weet je nooit wie er anders komt opdraven om zijn mening te verkondigen. Ooit gesproken op een cultureel debat? Het gaat ongeveer zo: je wordt op een podium gezet, je krijgt vijf minuten om je visie te geven en vervolgens moet je de hele avond voor lul op dat podium blijven zitten, terwijl in de zaal een brede discussie ontstaat tussen de wethouder en een halve paardenkop publiek. Dat publiek bestaat uit medewerkers van culturele instellingen, een paar huppelkuten en plooirokken uit de gemeenteraad en één schuimbekkende miskende kunstenaar die binnen tien minuten over vriendjespolitiek en samenzweringen begint. De discussie levert per definitie niets op, want over smaak valt niet te twisten en over geld word je het toch nooit eens. Als iedereen zijn zegje heeft gedaan, vat de voorzitter alles nog eens kort en meestal verkeerd samen, zodat er later in de krant staat dat je allemaal dingen vond die je juist niét vond. Ik sta graag in de schijnwerpers, maar liever niet meer als bijzetcolumnist op culturele debatten.

Gelukkig gaat alles voorbij en om halféén 's nachts stond ik weer buiten in het gezelschap van twee aanstormende jonge dichters. Er was niemand in de stad. De hagel striemde op ons neer. Ik was inmiddels min of meer gewend aan mijn kersverse leeftijd. Of misschien niet helemaal gewend, maar in elk geval effectief verdoofd door een onbestemd aantal glazen rode wijn en morgen zouden we wel weer zien. En toen besloten we om nog even af te zakken naar dat prettige café waar schrijvers naartoe gaan als de meeste gewone bezoekers alweer naar huis zijn. Twee van hen zaten aan de bar, een derde kwam binnen met een filmploeg achter zich aan, gevolgd door een vierde die op weg naar huis verrast was door het noodweer. De kroeg ging dicht, maar we mochten nog even blijven. Een meisje ging naar het toilet om luidruchtig over te geven. De barman gaf een rondje Flevosap op mijn gezondheid. En toen zong iedereen 'Lang zal hij leven', zó ontroerend vals dat ik me voor één gloedvol moment nachtburgemeester van een culturele hoofdstad waande. En een kort moment leek dat hele stomme politieke prestigeproject eigenlijk best een goed idee. Zolang het maar niet te dichtbij komt.

We hebben niet één Centraal Museum, we hebben er tien. Om alles wat toch al zo ingewikkeld is nóg ingewikkelder te maken, is er een opslag op een zwaar beveiligde geheime locatie, waar zo'n 42.000 kunstwerken staan, hangen, liggen of door de gangen zwerven. Waar is het beeld van het paard uit de tuin? In het depot. Waar gloeit het neon van de Nachtreghels nog na? In het depot. Waar ligt de sneeuw van vorig jaar? In het depot, het depot, het depot. Mocht u in dit museum nog ergens een leeg plekje aan de muur ontwaren, dan is het geen armoe, maar functioneel wit. Het Centraal Museum is het topje van de ijsberg.

Ze lopen hier niet te koop met het depot. Zelfs de locatie wordt niet aan de grote klok gehangen. En achter een goed vermomde gevel is de security zo goed, dat zelfs Houdini er niet in of uit zou komen. De beheerder noemt het niet zonder trots Fort Knox. De link tussen bezoeker en depot loopt via één ragdunne lijn: de depotservice. Afgezien van de nieuws waarde is die service geen succes. Van onze wereldprimeur op het gebied van museale dienstverlening is in ruim negen maanden zegge en schrijve drie keer gebruik gemaakt. Ligt het aan de prijs? Is een uur levertijd te lang wachten? Is er gewoon geen behoefte aan? Hoe dan ook: sinds ik weet wat er allemaal moet gebeuren voor die luizige 45 piek, vind ik de depotservice niet duur meer. Allereerst moet het kunstwerk worden opgeduikeld. Het moet worden verpakt voor transport – veel schilderijen hebben een eigen kist, waarvan het binnenwerk een exact negatief is van de lijst. Daarna moet het in een geblindeerde bestelbus worden geladen, naar het museum gereden, uitgeladen, uitgepakt en opgehangen. En dat alles voorzichtig en met overleg, want je staat al snel met een paar ton in je poten. Wanneer de bezoeker klaar is met kijken, moet het natuurlijk ook weer terug. Het zou eigenlijk een stuk eenvoudiger zijn om de bezoekers naar het depot te brengen, alleen moeten we ze daarna door het hoofd schieten omdat ze te veel weten. Publieksvriendelijkheid *is a warm gun*.

Zoals in elke complexe organisatie gaat in het Centraal Museum geregeld van alles mis. Zoals in elke goede organisatie worden problemen in democratisch overleg opgelost. En zoals in elke culturele instelling gebruikelijk is, gaat die besluitvorming zo chaotisch, dat het een wonder mag heten dat we elke dag de toegangsdeuren weer open krijgen. Neem een gewone donderdag in maart. Een twintigtal dames uit Zuid-Laren zit in de Refter te wachten op een rondleiding. De huisfilosoof gaat nietsvermoedend een kopje koffie drinken en wordt aangeschoten door een charmante, goed geconserveerde grijze duif, die zich afvraagt waar de rondleider blijft. Hij neemt haar mee naar de kantooralie. De receptioniste kijkt allereerst of de afspraak klopt. Die klopt. Wat nu? Langslopende personeelsleden wordt gevraagd of er andere personeelsleden aanwezig zijn die kunnen inspringen. Die zijn er niet. Dan komt er iemand binnen die het privé-nummer van de rondleider heeft. Een monter antwoordapparaat neemt op. Iemand anders herinnert zich het nummer van zijn vriendin. Hoe ze dat weet is een gek verhaal, maar dat komt zo... Alle aanwezigen verzoeken haar met klem om dat verhaal een andere keer te vertellen. De vriendin neemt niet op. In het opstootje dat inmiddels aan de balie staat, komt iemand anders op het idee om het Rietveld-Schröderhuis te bellen, want daar zou de rondleider wel eens kunnen zijn. En inderdaad. Hij heeft om onnavolgbare redenen van taak geruild met iemand, die op zijn beurt weer met iemand anders heeft geruild. Met wie is niet bekend. Er wordt korte tijd overwogen om nog een tijdje door te bellen op zoek naar de betreffende iemanden. Daar wordt na rijp beraad van afgezien. De aanvoester van de groep uit Zuid-Laren informeert vriendelijk doch dringend of er nu toch iets geregeld kan worden. Inmiddels is er een half ingewerkte rondleidster getackeld, die wel wil proberen om in combinatie met de huisfilosoof een rondleiding te verzorgen. Dit voorstel wordt met algemene instemming begroet. En eigenlijk pakt het best aardig uit, getuige de ovatie die het duo twee uur later ten deel valt. Waarmee niet alleen het bestaansrecht van half-ingewerkte rondleidsters, maar ook van loslopende huisfilosofen en niet in de laatste plaats van dames uit Zuid-Laren is bewezen.

Bent u ooit in Rome geweest? Het is een fonteinenstad. Ze hebben er letterlijk honderden, die uitbarsten in evenzovele flonkerende regenbogen als de Italiaanse zon de pleinen verwarmt. Van majestueus tot onbeduidend, van klassieke schoonheid tot edelkitsch, van beroemd tot obscuur – per seconde gaat er zo'n tweeduizend liter water doorheen. En waar het bruist van water, bruist het van leven.

Utrecht steekt hier schril bij af. Hier hebben geen keizers hele zeeslagen nagespeeld op de piazza's, hier heeft een roofzuchtige bisschop kakelend zijn centen geteld. Hier wordt de stad niet verdeeld door een woest kolkende Tiber, maar door een mufte Oudegracht. Hier waadt geen Anita Ekberg als een hemels visioen door de Trevi-fontein, hier dobbert Lenie uit de Takkestraat op een waterfiets door de binnenstad.

Begrijp me goed, ik ben gek op mijn geboortegrond. Een flink servet is een prima tafellaken, als je tafel maar niet te groot is; Utrecht heeft kwaliteiten die ik meer waardeer dan de hassle van een wereldstad. Deze stad is betrekkelijk rustig en goed geconserveerd, klein genoeg voor overzicht en groot genoeg om een echte stad te zijn. In Rome zouden mijn lichaam en geest al lang tot op de draad zijn versleten van pure levenslust. Maar naar fonteinen kun je hier dus fluiten. Afgezien van Hekmans badende vrouwen voor de Stadsschouwburg zou ik er niet meer dan vijf weten, en die liggen allemaal als anonieme tuinslangen onder de waterspiegel van parkvijvers en singels. Op onze pleinen geen fonteinen, zelfs niet op de nieuwe Neude. Wist u dat dat plein onder handen is genomen door een Rotterdams bureau? Vandaar dat het er tegenwoordig zo tocht. Die mast met een halfvergane Utrechtse vlag eraan schijnt weer door iemand anders te zijn bedacht. Ik zou geen nacht meer rustig slapen als ik mijn stad zoiets had aangedaan, zoals ik ook niet begrijp waarom de verantwoordelijken voor de Neudeflat niet onmiddellijk na oplevering van de hoogste verdieping zijn gestapt. Maar daar gaat het nu even niet om. Ik wil het graag hebben over het knaagdier dat de Neude moet gaan sieren. Het betreft de sculptuur Thinker on rock, inmiddels beter bekend als De Haas, van de Britse beeldhouwer Barry Flanagan. Na een spectaculaire takelactie staat het beeld op de zolder van het Centraal Museum te prijken als dakhaas. Waarom het schrandere dier nog niet op het verkeerseiland voor het Neudeplein zit, is een gecompliceerd verhaal waarin een adviescommissie voor beeldende kunst, een groep historisch bevlogen Utrechters en een toegeeflijke wethouder figureren. Aan modderige besluitvorming geen gebrek in deze stad. Ze zijn er nog steeds niet uit, want als je half Utrecht laat meebeslissen over een beeld, wil iedereen natuurlijk wat anders. Een zwaard in een steen. Een nest jonge poesjes. Of een tuinkabouter met een mandje op zijn rug.

Het gaat er niet om of de haas een mooi beeld is. Er staat meer dan genoeg monsterlijke kunst in de stad waar je nooit iets over hoort, omdat we er aan gewend zijn. Bovendien is het beest al aangekocht voor de somma van zes ton, exclusief sokkel. Dat is veel geld, maar een behoorlijk huis in de binnenstad heb je er tegenwoordig niet meer voor. Volgens de laatste berichten wordt de haas dit jaar een aantal maanden voorwaardelijk vrijgelaten. Wanneer dat gebeurt weet ik niet. Het zal wel na Pasen worden. En let op mijn woorden, als-ie eenmaal op

zijn plek staat weten we binnen drie weken niet beter meer. Rest alleen de vraag: waarom geen leuke fontein? Ik zie hem voor me! Een schitterende, allesoverweldigende, fabelachtige fontein. Midden op het baanvak van de Hogesnelheidslijn.

Bij de hoofdingang van het museum zetten we een stoplicht neer dat doorlopend van groen op groen op groen springt. Titel: 'Vrijheid'.

Eigenlijk schrijf ik dit stukje voor mijn moeder. Ik ben namelijk dol op mijn moeder. En mijn moeder is dol op het Centraal Museum. Tot zover is er niets aan de hand. Alleen, mijn moeder heeft een hekel aan het millenniumschip in de kelder. Ze koestert deze aversie al zo lang als ik me kan herinneren, al heeft ze nooit goed uit kunnen leggen waarom. Het heeft waarschijnlijk iets te maken met een lang vervlogen vorig leven als viking of galeislaaf. Hoe dan ook, het was mijn moeder die vorig jaar al tijdens de voorbezichtiging de knuppel in het nog immer naar creosoot ruikende hoenderhok gooide. Toen een enthousiaste rondleider begon te vertellen dat het Middeleeuwse schip helemaal was opgeknapt en bijgewerkt, galmde ze door de kelder: 'O ja? En wanneer gaat-ie te water?' Ik wil maar zeggen, ik heb een vreselijke jeugd gehad die nog immer voortduurt.

Nu hebben we onlangs een mus van tweehonderd kuub in de aanbieding gedaan. Het betreft een kunstwerk van Tom Claassen voor Panorama 2000, dat ruwweg was gebaseerd op de volgende gedachte: stel dat er een mus aan de voeten van een mens scharrelt, hoe zou die er uitzien als een mens zo groot was als de Dom. Proportioneel gezien krijg je dan een mus van ongeveer zes meter, die nu alweer ruim een jaar gezellig op een van de daken aan het Domein zit. Wie de mus wil hebben kan 'm krijgen, hij moet alleen zelf het vervoer regelen. Want evenmin als ons Schip ooit nog zeewaardig wordt, zullen we de mus ooit zien vliegen. Naar schatting kost een enkele reis mus ongeveer 40.000 gulden, want er komen hoogwerkers, timmerlieden en de kunstenaar zelf aan te pas om hem van het dak te halen en weer elders te plaatsen. Vooral dat laatste is geen sinecure, zeker niet als je hem weer op een ander dak wilt zetten. Dat zou natuurlijk wel zo leuk zijn, maar dan moet het nieuwe baasje zorgen voor een stevige draagconstructie binnenshuis. De meeste huizen zijn uit zichzelf namelijk niet opgewassen tegen een mus van 3200 kilo op het dak, zeker niet als het herfst wordt. Desondanks hebben zich nu al meer dan tien gegadigden gemeld, waaronder Ouwehands Dierenpark, een wegrestaurant aan de A58 en de vpro. Het Centraal beraadt zich nu wie het best voor ons troeteldier kan zorgen. Binnen een paar weken weten we meer.

Zou het, mede voor mijn moeder, geen idee zijn om onder de negen partijen die straks teleurgesteld en musloos afdruppen, een Middeleeuws schip te verloten? Nee zeker? Nou ja, het was maar een filosofietje...

Datum: Thu, 13 Apr 2000 11:22:24 +0200. Onderwerp: e-mailfilosofie

E-mail is een geweldige uitvinding. Het levert mij in elk geval de meest wonderlijke en wisselende contacten op, zonder dat ik bang hoef te zijn om iets op te lopen. Tenminste, als je verdachte softwarepakketjes gewoon dicht laat. Zo eens per week doet er wel weer een wilde kettingbrief de ronde, inhoudende dat: a. Er een vreselijk mailbericht rondwaart dat je harde schijf wist zodra je het opent, b. je veel geld van Microsoft krijgt overgemaakt als je de kettingbrief direct doorstuurt naar al je vrienden, of c. dat je minstens honderd wordt als je leefregels als 'eet veel bruine rijst' en 'kijk je vriendin recht in de ogen als je tegen haar liegt' in acht neemt. Kortom, ook in cyberspace wil de mensheid belazerd worden.

Het huisfilosofische mailadres wordt gelukkig regelmatig gevonden door bezoekers van de Centraal Museum-site. Veel gezeik over licht, trappetjes en andere praktische ongemakken in het gebouw, alsof ik daar iets aan kan doen door erover na te denken, maar ook leuke dingen. Zo informeerde een zeventienjarige scholier of ik wist wat bijgaand plaatje voorstelde (volgde een vage vlek waarin conservator Stadsgeschiedenis Renger de Bruin op miraculeuze wijze een laat-Middeleeuwse stadskaart van Utrecht herkende). Een hele goeie mail kwam van de kunstenaar Ron Mikkenie, die ooit geheel uit eigen beweging een tweede carillon op de Domtoren bouwde voor Panorama 2000. Zijn filosofische vraag was:

'Wanneer is een gebouw met interessante (kunst)objecten erin een museum? Mijn buurvrouw heeft ook schilderijen aan de muur, ze zet uitstekend koffie (zelfs gratis), je kunt er naar de wc en omdat ze in een flat woont met lift kun je er ook nog met de rolstoel in!'

Daarin heeft hij een punt: sommige buurvrouwen laten het Centraal Museum facilitair gezien ver achter zich. Dat is op zichzelf al beroerd, maar nog lang niet zo vervelend als met je mond vol tanden te staan als iemand vraagt wanneer een museum eigenlijk een museum is.

Wanneer is een museum een museum? Ik besloot eens per e-mail te informeren onder het personeel en kreeg enkele sterke oneliners terug. Zo vond een van mijn favoriete medewerkers een museum pas een museum 'als er een huisfilosoof is.' Een ander hield het op de neutrale formulering 'als er museum op staat.' Het sterkste antwoord kwam van een medewerker die alleen filosofeert in zijn vrije tijd; een museum is een museum 'als het op thuis lijkt zonder zo te zijn.' De meest uitgebreide reactie kreeg ik van Paul Ketelaars, Collectie Centraal. Hij schreef: 'Ik denk dat het niet zozeer afhangt van de inhoud van een gebouw. Laatst las ik een krantenbericht over de opmars van "lege musea". Hier staat niets in: het gebouw is een statement en dat is het dan. Op zo'n moment kun je je afvragen wat het verschil is tussen een kerk een museum. Ik zie Sjarel nog niet zo gauw in een jurk met een wierookvat, maar ja, je weet maar nooit... Ik denk dus dat een museum een museum is als je dat zo benoemt. Dit doet me denken aan vroeger (ik ben 38 jaar): met vriendjes speelden we wel eens museumpje. Een bordje museum op de deur plakken was dan al voldoende. What's in a name, zou ik dus zeggen!'

P.S. een bezoeker stelde vandaag een andere mond-vol-tanden-vraag: waarom heet het Centraal Museum eigenlijk ‘Centraal Museum?’ Zo centraal ligt het nu ook weer niet. Er zijn minstens drie musea dichterbij de Dom. Heeft het iets te maken met het winkelhart van Nederland? Is Utrecht werkelijk het centrum van de wereld? Waarin is dit museum centraal? Geografisch, artistiek, emotioneel? Navraag bij de directie leert dat de naam is ontstaan uit een lang geleden uitgevoerde fusie van diverse museumcollecties en locaties tot een, eh, centraal museum, als het ware. Het woord zegt het al.

Het mission statement van het Centraal Museum luidt: open, informatief en publieksvriendelijk. Mijn mission question: wat is de relatie tussen verrassend, bijzonder en eigenwijs enerzijds en openheid, publieksvriendelijkheid en informatievoorziening anderzijds? Is er sprake van vreedzame coëxistentie, symbiose of parasitisme? En als er – zoals critici beweren – een spanningsveld is, wat zou dan zwaarder moeten wegen?

In het hele museumkwartier zetten we stoplichten neer met een groot aantal knoppen. Behalve de gewone knop waar men zonder succes op drukt om het licht aan de overkant op groen te krijgen, zijn er knoppen met het opschrift 'beschutting' (het stoplicht ontvouwt een grote, groene paraplu) 'muziek' (de paal zet een stemmig muziekje in) of 'woede' (het stoplicht aan de overkant explodeert). Door op de bovenste rode knop met het opschrift 'STOP!' te drukken, springen alle stoplichten in het museumkwartier voor onbepaalde tijd op rood.

Ho! Stop! Eureka, reeds! Ge-wel-dig idee, zojuist gerezen tijdens een rondleiding met een stel scholieren die en passant nog bijna De koppelaarster van Van Honthorst hebben gemold maar daar gaat het nu even niet om: het poppenhuis is natuurlijk een van de grootste hits van dit museum. Waarom maken we geen tweede poppen(Schröder)huis voor al die leuke kleine Rietveld-meubeltjes in de zoldervitrines?

... niet?

Nou ja, ik vind het in ieder geval een leuk idee.

Afgelopen zaterdag was ik te gast in het radioprogramma 'Spijkers met koppen' om daar te praten met twee Utrechtse kunstenaars over een boekverbranding, die op 2 mei 2000 plaatsvond bij wijze van cultureel initiatief. Onder de titel 'dagboeken' (voelt u 'm? dag boeken!) mochten mensen op een achterlandje in Kanaleneiland een boek in het vuur komen gooien. Om te kijken hoe het voelt om iets waar je emotioneel mee verbonden bent, moedwillig te laten verbranden. Aan mij was de taak om in de uitzending te komen melden dat ik dit beschouw als een volkomen achterlijk idee. Ik had ook graag nog uitgelegd waarom, maar daar kwamen we niet aan toe. Ik had dan ernstig verklaard dat je ook je vergiet in elkaar kunt trappen of de toiletpot met een voorhamer kunt bewerken om te kijken wat er daarna door je heen gaat. Daarnaast heeft het iets machteloos en puberaals om twee dagen voor de Dodenherdenking een boekverbranding te organiseren. Je moet als kunstenaar wel tot bar weinig in staat zijn als je dat soort hype nodig hebt om de aandacht op je te vestigen. Tenslotte is het een weinig origineel idee, want in de geschiedenis is het eerder én beter gedaan. Een van de kunstenaars had een boek van Herman Finkers verbrand (die er met de titel Verhalen voor in het haardvuur natuurlijk wel een beetje om vroeg) omdat hij er niets aan vond, de ander had een boek van Wim Kayzer aan de vlammen toevertrouwd omdat hij het niet begreep. Een boek verbranden omdat je er niets aan vind. Een boek verbranden omdat je het niet begrijpt. Mijn god. Even werd het zwart voor mijn ogen. Gelukkig kregen we na afloop een fles wijn. Die kon ik goed gebruiken. Toen ik die avond aan het laatste staartje toe was, bedacht ik dat kunst, evenals de presentatie ervan, staat of valt met de mogelijkheid om er minstens één goede, consistente gedachte achter te vermoeden, en bij voorkeur ook nog liefde en respect. Daarom was die boekverbranding zo'n slecht idee.

En daarom is dit zo'n goed museum.

MUSEUMNACHT

Het gonst aan de muren. 't Is of verf
en linnen langzaam in vervoering raakt.
Madonna's, moe van eeuwen kuisheid,
glippen steels hun lijsten uit.
Koningen en keukenmeiden zweven
door de kloostertuin.

Elders worden beelden wakker.
Bronzen honden krabben zich de oren
en een ruimteschip komt zachtjes
zoemend van de grond – een zilvermus
van zeventuizend pond wiekt
naar zijn nest.

Er vallen mensen uit de maan.
Een bonte stoet van paladijnen,
Maartse hazen, kloosterlingen,
Rubensvrouwen en Romeinen
slingert door de stad en vaart
in gondels op de gracht –

Utrecht maakt een zelfportret in sterren
op het canvas van de kortste nacht.

De gemeentelijke cultuurnota 2001-2004, getiteld 'Investeren in makers en publiek', is prettig leesvoer voor cultuurfreaks. Toegegeven, hij komt wat traag op gang, maar de doorzetter belandt in een jongensboek vol beloftes voor een groots, meeslepend cultureel leven. Als ook maar de helft van de plannen wordt gerealiseerd, wordt Utrecht een bloeiende cultuurtuin met een breed assortiment aan kunstmest van gemeentelijke, provinciale en rijkssubsidie. De Utrechtse ambitie om in 2013 Culturele Hoofdstad van Europa te worden, zorgt ervoor dat nieuwe initiatieven, aansprekende voorzieningen en inspirerende voorbeelden een luisterend oor en een pot goud aan het einde van de gemeentelijke regenboog vinden. Dat is tenminste zo'n beetje de teneur. Uit het gegoochel met cijfers achterin wordt niet precies duidelijk hoe het allemaal in zijn werk moet gaan, maar dat hoort waarschijnlijk bij dit soort beleidsstukken. Bovendien: mocht Utrecht in geldnood komen, dan kunnen de projecten voor Leidsche Rijn er makkelijk uit. Je maakt mij niet wijs dat iemand daar op kunst zit te wachten. Wie kilometers van de beschaafde wereld op een Vinex-locatie gaat wonen, die wil helemaal geen kunst, die wil rust. In Leidsche Rijn wil men werken en slapen, zonder te worden geconfronteerd met uitingen van leven en creativiteit. Een culturele enclave in de polder is weggegooid geld.

Een van de meer opmerkelijke plannen uit de cultuurnota is het instellen van een zogenaamde cultuurmakelaar in Kanaleneiland, die een bemiddelende rol moet gaan spelen tussen wijkinitiatieven en culturele instellingen. Wanneer blijkt dat dat goed werkt, komen er ook cultuurmakelaars in andere wijken. Als eerste bezuinigingsmaatregel zou ik willen voorstellen dat de ambtenaar die dit woord heeft bedacht, op staande voet wordt ontslagen om zich vanuit de kunstenaarsbijstand (de wik) verder aan zijn beleidspoëzie te wijden. Maar afgezien van de terminologie: cultuur in Kanaleneiland? Voor mijn geestesoog doemt de cultuurmakelaar op, een iets te magere jongeman met een weemoedige blik in de ogen. Op zijn trouwe, roestige Gazelle trapt hij voort door een niet aflatende najaarsstorm, tussen kantoorpanden en afbraakflats, op zoek naar een cultureel wijkinitiatief dat verder gaat dan een muur vol schuttingtaal (beeldend), het groepsgewijs terroriseren van een winkelcentrum (performance) of een afwerkplek (environmental). Traag zwoegend trapt hij uit het zicht. Aan de einder gloort het doemjaar 2013.

Een belangrijke omslag in het gemeentelijke denken, is dat men geld gaat steken in de makers van kunst. Dat is op zichzelf een uitstekend idee. Het is nuttig dat Utrecht niet alleen in festivals investeert, maar eindelijk ook eens in het talent dat je daarvoor nodig hebt. Het vervelende is dat beleidsmakers altijd weer willen dat kunst ergens goed voor is, terwijl het de meeste kunstenaars een zorg zal zijn of hun werk een functie voor hun omgeving heeft of niet. Een beetje kunstenaar gaat daar zich pas in verdiepen als hij geld los wil wrikken voor huisvesting, atelierruimte en materiaal. De komende jaren geven meer dan ooit vrij spel voor cultureel ondernemers die de gemeente naar de mond weten te praten. Zolang niemand de keizer vertelt dat hij geen kleren draagt, voelt hij zich niet naakt. Het zou me niet verbazen als de Dienst Culturele Zaken op de lange duur gaat geloven in de idylle van een stad vol maatschappelijk bevlogen en Utrechtminnende kunstenaars. Persoonlijk houd ik veel van

deze stad en het kunstklimaat hier. Toch voel ik geen enkele artistieke noodzaak om kunst te maken ten behoeve van jongeren, interculturalisatie of sociale cohesie. Zeker vergeleken met het schrikbeeld om 'wijkgerichte' poëzie te moeten schrijven, is armoede slechts een gering offer. Als de gemeente werkelijk verrassende kunst wil stimuleren, zou ze kunnen overwegen om een zwarte schapen-pot in te stellen. Speciaal voor kunstenaars die weigeren om hun plannen te larderen met holle beleidstaal over integratie en culturele identiteit.

NAJAARSCOLLECTIE

Bij 'Het wachten' (1941) van Pyke Koch

De vrouwen die ik liefhad
dragen ijzige rokken van stilte
en kousen van zwart rottend staal.

Ik ga gekleed in overjassen
van berouw en zelfbeklag
met afgestikt verleden.

Op de catwalk is het oorlog:
links en rechts duwt men elkaar
een helse zee van flitslicht in,

stukken harder dan wij waren
en met minder reden.
Zie ons staan, de combinatie

van mijn leven, tijdloos,
winterklaar – wij wachten
op de sneeuw van vorig jaar.

Dit museum staat open voor suggesties van bezoekers. De afdeling Publieksbegeleiding & Educatie is, terwijl ik dit schrijf, bezig met een enquête die zal worden afgenomen aan scholieren die hier komen in het kader van hun Cultureel Kunstzinnige Vorming. Binnenkort worden de zalen belegerd door hordes schoolklassen, gewapend met schrijfgerei en questionnaires vol vraagtekens en stippellijntjes. De uitkomst kan vérstrekkende gevolgen hebben. Willen de kids alle lijsten van natuursteen? Ziet men de Oude kunst liever ondersteboven aan de muur? Kan de Refter niet beter een heftige lounge worden? Vragen, vragen, vragen. Hierbij een filosofische enquête voor bezoekers en medewerkers. Invullen en terugsturen hoeft niet, maar mag natuurlijk wel. Ook aanvullende vragen zijn zeer welkom.

Filosofische enquête voor bezoekers en medewerkers van dit museum

Wat doet u in dit museum en waarom doet u dat?

Denkt u dat het mogelijk is om in een museum te werken en toch een zeker besef van de buitenwereld te behouden?

Bent u zelf kunstenaar?

Zo nee, had u dat willen zijn?

Zo ja, wat heeft u daarvan weerhouden?

Welk werk uit dit (of een ander) museum zou u zelf in huis willen hebben en welk werk absoluut niet?

Kunt u uitleggen waarom?

Heeft u wel eens overwogen om een kunstwerk uit het museum te stelen? Zo ja, waarom heeft u dat nog niet gedaan?

Wanneer bestaat een kunstwerk volgens u:

Als het is bedacht?

Als het is gemaakt?

Als het is gezien door iemand anders dan de kunstenaar?

Als het zich in de collectie van een museum bevindt?

Denkt u dat kunst een functie heeft? Zo ja, welke?

Beschouwt u een museum als een autonoom kunstwerk en zo ja, vindt u dat een nuttige gedachte?

PANORAMA SALVATOR

De stenen trap van Babylon
staat ongevarend op het plein.
Aan zijn voeten ligt de zon.
In de hoogste kruisgewelven
hangt een magisch carillon.

Vannacht klim ik de toren in
om naar de hemel op te kijken.
Sterren vormen jouw gezicht.
Ik vraag ze waar je nu kan zijn
en wie er in je armen ligt.

Dan trekt een storm die kerken velt
de nacht tot inkt. De donder rolt.
Bliksem bolt in de lantaarn.
Klokken slaan als leeggedronken
flessen door elkaar.

Daar buldert de Salvator
met een bronzen stem van razernij.
Sterren tolleren door de lucht.
Eeuwen en seizoenen schieten
in een ijle vlucht voorbij.

Na de stormvloed ligt de stad
verdronken in de grijze golven
van een duivels schilderij.
De Dom zakt in een gapend gat.
Je blijft alleen met dit gedicht.

We incasseren nagenoeg het totale aankoopbudget voor 2001 in coupures van duizend gulden. Van het resterende bedrag worden de briefjes in een grote kubus van doorzichtig perspex gegoten en op een mooie plek in de tuin gezet. Stevig verankeren i.v.m. diefstal. Titel: 'schatbare waarde'.

Zoals bijna elk museum heeft het Centraal veel meer kunstvoorwerpen in beheer dan op zaal. Bijna tien keer zoveel, om precies te zijn. Een museum heeft nu eenmaal niet alleen de taak om kunst te laten zien, maar ook om kunst te conserveren. Maar wie bepaalt wat geconserveerd moet worden en hoe bepaal je dat? Het antwoord is: dat doet de staf van een museum, volgens hun expertise en persoonlijke interesses, en hopelijk zonder de illusie dat ze kunnen ontsnappen aan de waan van de dag. Het is nu eenmaal zo dat bepaalde kunstgenres afwisselend in en uit de mode raken. Om alles nog ingewikkelder te maken beïnvloedt een museum de modes zelf ook weer, door bepaalde genres uit het verleden wél op te graven en andere in de vergeetkelders te laten liggen.

Hoe langer een museum bestaat, hoe weemoediger een nieuwe directeur om zich heen zal kijken als hij voor het eerst zijn depot betreedt. Hij staat, van meet af aan, met één been in het graf van zijn voorgangers. Als ooit een van die voorgangers heeft besloten om vijfhonderd Jugendstil-vazen, veertig afgedankte tandartsstoelen of twaalf antieke sterrenkijkers in de collectie op te nemen, dan zitten al zijn opvolgers daarmee opgezadeld. Goed, ze hoeven ze misschien niet te exposeren, maar ze komen er ook niet meer zo gauw van af. En, wat erger is, elke nieuwe directeur is gedoemd om zijn eigen stokpaardjes aan de collectie toe te voegen. Mogelijk had de directeur drie Jugendstil-vazen, één sterrenkijker en geen enkele tandartsstoel afdoende gevonden; dan was er ten minste nog plaats genoeg geweest voor zijn unieke collectie van duizend zilveren Renaissancelepels. Dat is immers pas echt de moeite van het conserveren waard.

De laatste paar jaar is er debat ontstaan over de vraag of een museum alles wat ooit aan het depot is toegevoegd, klakkeloos moet blijven conserveren. Waarom zouden musea geen mindere of overbodige werken mogen verkopen? Zo brengen ze weer kunst op de markt en genereren inkomsten om bestaande kunst te restaureren en nieuwe kunst aan te schaffen – een museum als een stromende rivier in plaats van een stoffig zwart gat voor vergane glorie en vergeten voorwerpen. Dat vinden voorstanders tenminste. Tegenstanders wijzen erop dat de staf van een museum weliswaar beslist wat er wordt aangekocht, maar niet bevoegd is om te beoordelen wat er overbodig is aan de reeds verworven collectie. Een goede conservator beschermt zijn collectie tegen de waan van de dag. Er is een tijd geweest dat Jugendstil-meubels op straat stuk werden geslagen omdat niemand er interesse voor had. Er is een tijd geweest dat magisch-realisme een verfoeide vorm van schilderkunst was. We leven nu in een tijd waarin kunst niet alleen meer object, maar ook maatschappelijk statement is. Achteraf trek je waarschijnlijk de haren uit je kop als je in zo'n tijd al je Jugendstil, magisch-realisme of niet-maatschappelijke kunst de deur uit hebt gedaan.

Zou het Centraal Museum een Centrale Uitdragerij moeten worden? Kopen of verkopen?
Hoor ik daar éénmaal, andermaal?

Vanmiddag vond ik, bij de fietsklemmen voor café 't Hoogt, een klinker. Een klinker zoals er in de binnenstad honderdduizenden in de straat zitten of in machteloze stapels naast opengewerkte stukken straat of stoep liggen te wachten op realisatie van busbanen en andere twijfelachtige oplossingen van het Utrechtse mobiliteitsvraagstuk. Toch is dit een tamelijk exemplarische klinker – een steen met een gewelddadig verleden. Ik durf te beweren dat we hier kunnen spreken van een belangrijk werk, dat in de collectie van het Centraal Museum thuishoort. Let me explain. Aan deze klinker – het is een prachtexemplaar – kun je goed zien dat hij vannacht nog door een junk is gebruikt om een fietsslot open te rammen. De stukken metaal en plastic van het slot zitten er nog op. Oudere krassen en putten geven aan dat de steen verschillende keren eerder voor dit doel moet zijn gebruikt. Daarmee is het een steen met verhaal geworden, die het verdient om ter nadere bestudering in de collectie Stadsgeschiedenis te worden opgenomen als een Utrechtse verslaafdenklinker, gevonden op dinsdag 27 juni 2000. Maar er is meer. Door de klinker van zijn oorspronkelijke functie te ontheffen, heeft de gebruiker hem willens en wetens tot een overlevingswerktuig gebombardeerd. Natuurlijk is deze herbestemming in principe geen kunstuiting. Dat werd het pas toen ondergetekende hem oprapte en als zodanig benoemde. In die zin zou de klinker kunnen worden gezien als een a-dynamisch kunstwerk in de traditie van Duchamp en Fluxus. Onder de titel 'Steen des aanstoots' zou dit werk kunnen gelden als een schrijnende aanklacht tegen vandalisme, diefstal en heling, maar ook als pleidooi voor vrije verstrekking of meer blauw op straat. Kortom, argumenten genoeg om dit objet trouvé op te nemen in de collectie Moderne kunst.

Samenvattend ben ik van mening dat deze klinker in twee van de vijf collecties van dit museum zou moeten worden opgenomen. Graag zou ik daarom de Steen des aanstoots willen aanbieden aan het Centraal Museum – we zouden er eventueel een kort persbericht aan kunnen wijden – in de hoop dat hij na een korte periode van tentoonstelling (een maand lijkt me afdoende) met bovenstaande tekst en uitleg in het depot kan worden opgenomen.

Bij toekomstig gebrek aan expositieruimte zouden alle binnenplaatsen van het Centraal Museum met glas overdekt kunnen worden. Met voldoende personele hulp zou een enorme hoeveelheid kunstwerken doorlopend kunnen worden geëxposeerd op een gesloten circuit van lopende banden.

citaten over kunst en filosofie

No great artist ever sees things as they really are. If he did, he would cease to be an artist.

- Oscar Wilde

Art is man determined to die sane.

- Bernard DeVoto

We must have respect for both our plumbers and our philosophers or neither our pipes or our theories will hold water.

-John W. Gardner

There is nothing so absurd that some philosopher has not already said it.

- Marcus T. Cicero

I have tried too in my time to be a philosopher; but, I don't know how, cheerfulness was always breaking in.

- Oliver Edwards

If this is philosophy it is at any rate a philosophy that is not in its right mind.

- Georg C. Lichtenberg

Being a philosopher, I have a problem for every solution.

- Robert Zend

The first mistake of art is to assume that it's serious.

- Lester Bangs

A painting in a museum probably hears more foolish remarks than anything else in the world.

- Edmond en Jules De Goncourt

The moment you cheat for the sake of beauty, you know you're an artist.

- Max Jacob

Irresponsibility is part of the pleasure of all art; it is the part the schools cannot recognize.

- Pauline Kael

Art is too serious to be taken seriously.

- Ad Reinhardt

In Utrecht is er geen rust voor de doden. Het kan een paar eeuwen goed gaan, maar er komt een dag dat je onherroepelijk in je eeuwige slaap wordt gestoord. Zo keek ik een paar weken terug mijn ogen uit bij de opgraving van twaalfde-eeuwse sarcofagen op het Janskerkhof, die door archeologen werden onderzocht voordat de busbaan eroverheen dendert. Een meer recent lijk werd vorige week donderdag opgegraven, toen in het Centraal Museum de essaybundel *Op gezang en vlees* belust werd gepresenteerd en tegelijk een kleine expositie werd geopend. Boek en tentoonstelling zijn gewijd aan de Utrechtse dichter, journalist en criticus Jan Engelman. Engelman, die in 1972 overleed na een leven dat rijk was gevuld met schoonheid, kunst en vrouwen, zou dit jaar honderd zijn geworden. *Op gezang en vlees* is verplichte kost voor iedereen die de man, de stad en de kunst in het algemeen een warm hart toedraagt. Dat kan niet worden gezegd van zijn poëzie, want Engelman is een vergeten dichter. Zijn bundels staan ongelezen in de bibliotheek. Wie zich door het verzameld werk heen probeert te worstelen, begrijpt goed waarom: het is overwegend bombastisch, aartskatholiek geleuter. Toch was Engelman in zijn eigen tijd zeer populair en staat hij nog altijd te boek als een bijzonder muzikale dichter. En zo kwam het dat ik samen met gitarist Desmond Haneveer besloot om tijdens de boekpresentatie enkele gedichten van Engelman in een nieuw jasje te steken.

Bij de repetities hadden we niet echt gelet op de tolerantie van het publiek. In de stampvolle Rafter van het Centraal Museum werd echter snel duidelijk dat veel oudere aanwezigen bij het gedicht 'Vera Janacopoulos' – bekend van de onuitroeibare beginregel 'Ambrosia, wat vloeit mij aan?' – liever een stukje Mozart hadden gehoord dan de scheurende heavy metal die Desmond produceerde. Mijn goedbedoelde poging om de tekst er in Bob Fosko-stijl overheen te schreeuwen, kreeg de handen ook al niet op elkaar. De receptie van enkele andere verzen in ambient-setting en de Hendrik Marsman-blues liet zich raden. Halverwege een plichtmatig applausje werkte de charmante presentatrice ons met zachte dwang het podium af en bedankte knarsetandend voor de moeite. We sucked. We sucked bad. Zelden waren de regels uit Engelmans gedicht 'Afscheid' zo van toepassing als nu: 'Voor 't laatst zijn wij verdoofd en dronken – / dan diep verslagen, en misschien mismaaft.' De gegoede kleinburgerij (beroepsborrelaars, hoge heren, professoren) schuifelde zijgend langs. Docenten bij wie ik nog in de collegebanken heb gezeten, ontweken mijn blik. Voor het eerst in mijn leven wilde ik overal op de wereld zijn, behalve in mijn geboortestad. Heel even begreep ik precies wat Erich Wichman had bedoeld, toen hij schreef dat hij een omweg zou maken om niet langs Utrecht te hoeven. Tijdens de borrel werd ik aangevlogen door de schuimbekkende vader van een van de samenstellers van het boek. Wat hem betrof was ons optreden oorverdovend, onverstaanbaar en vooral respectloos geweest. Hoe haalden we het in ons hoofd om zoiets primitiefs als popmuziek onder zulke fijngevoelige poëzie te zetten? Jan Engelman had dit nooit goed gevonden! Luisterden we wel eens naar klassieke, échte muziek? ('Jawel hoor. En u? Luistert u wel eens naar Oasis of Radiohead?') Ik heb geprobeerd om uit te leggen dat het niet de bedoeling was om een voordracht te houden die Jan Engelman goed zou hebben gevonden, maar om te laten zien hoe zijn gedichten anno 2000 gebracht zouden kunnen worden. Goed, het geluid was verre van perfect geweest, we hebben wel eens strakker

gespeeld en misschien waren we, naar de gemiddelde smaak van een zestigplusser, nogal vergegaan in ons enthousiasme voor het multi-effect pedaal. Daar staat tegenover dat we een poging hebben gewaagd om een nagenoeg vergeten dichter opnieuw af te stoffen en tot leven te brengen, voordat hij voorgoed onder de busbaan van de nieuwe eeuw verdwijnt. We hadden hem ook ongelezen in zijn graf kunnen laten liggen.

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL

een spoedcursus filosofie

Anno 2000 hebben we alles, behalve de gebruiksaanwijzing voor ons eigen leven. Religie is uit, van te lang mediteren krijg je spataderen en de Celestijnse belofte werkt alleen bevrijdend op de lachspieren. Kortom, een weldenkend mens is toe aan het onderzoeken van het laatste en oudste houvast: de twijfel. Hoog tijd voor een spoedcursus filosofie in vijf vragen en een filosofenalfabet.

1. Wat is filosofie?

Wijsbegeerte of filosofie is volgens de Winkler Prins ‘de kritische bezinning omtrent het geheel van de werkelijkheid (natuur, wereld en mens)’. Filosofie in deze vorm is ongeveer 2500 jaar oud en is ontstaan in Griekenland. Philosophia betekent in het Grieks: liefde tot of streven naar kennis.

2. Hoe word ik filosoof?

Wie het filosoofschap serieus wil aanpakken, kan overwegen om filosofie te gaan studeren. Aan de universiteit kost je dat zeker vier jaar, een paar stevige inzinkingen bij de saaie onderdelen en een serieuze depressie als je bij de immer opwekkende Schopenhauer bent aangekomen. Maar de titel is niet beschermd, dus in principe kun je jezelf meteen tot filosoof verklaren – je hoeft er dit artikel niet eens voor uit te lezen.

Ben je daar nog?

Gelukkig.

Zoals gezegd kun je prima op eigen houtje filosoof zijn. Of je omgeving het met je eens is, maakt eigenlijk niet uit; veel belangrijke filosofen kregen pas vele jaren na hun dood erkenning voor hun ideeën. Je zou het filosoofschap kunnen zien als een vrij beroep, zoals dichter, journalist of handlezer. Je kunt het ook bekijken als een aard, zoals je ook minnaar, huismus of lezer kunt zijn. Een eerste voorwaarde is dat je over een onderzoekende geest beschikt. Volgens Aristoteles is het belangrijkste dat we nodig hebben om goede filosofen te worden, het vermogen ons te verwonderen over de wereld om ons heen. Daarnaast moet je bereid zijn om de zaken van alle mogelijke kanten te bekijken. Bijvoorbeeld: volgens de filosoof Heraclitus vormen tegengedelen een eenheid. Als iemand zegt dat een wijnfles halfvol is en je zegt dat hij halfleeg is, spreek je elkaar dus niet tegen. Dit gegeven heeft op zichzelf weinig consequenties, behalve als argument bij ruzies over de drankrekeningen in cafés en restaurants, maar Heraclitus wist er de levenswijsheid uit de putten dat alles altijd in beweging is (‘alles stroomt’). Ten slotte is het belangrijk om de zoektocht naar waarheid als hoogste doel te zien. Als het erop aankomt, is de ware filosoof nog meer gehecht aan zijn ideeën dan aan zijn leven, en het is meer dan eens voorgekomen dat een filosoof voor die keuze werden gesteld. Zo werd Socrates veroordeeld tot de gifbeker en verkoos Empedocles

de dood door in de krater van de Etna te springen. Om een lang verhaal kort te maken: je bent filosoof op het moment dat je je eerste filosofische vraag hebt gesteld en die niet meer loslaat totdat je een antwoord hebt gevonden, ook al levert dat antwoord niets anders op dan nieuwe vragen.

3. Wat is een filosofische vraag?

Mensen zijn nieuwsgierige wezens. Al zolang we ons kunnen herinneren, vragen we ons af waar we vandaan komen, waarnaar we op weg zijn en wat we in de tussentijd met onszelf aan moeten. Vragen die daaruit voortkomen zijn onder andere: wat is tijd? Wat is kennis? Wat is schoonheid? Hebben wij een ziel? Kan het bestaan van een god bewezen worden? Kan ons eigen bestaan bewezen worden? En als wij bestaan, wat betekent dat bestaan? Of bestaat niets echt en is alle waarneming een illusie? In dat geval hebben veel mensen een te hoge hypotheek. Op dit soort vragen zijn een hoop interessante antwoorden bedacht, die geen van alle voldoen, omdat de echte problemen van de condition humaine nu eenmaal veranderen. Vergeleken met de klassieke oudheid is het leven misschien wat comfortabeler, maar aan de basis is het er niet makkelijker op geworden. We worden nog altijd ongevraagd geboren in een driedimensionaal universum, op een wereld die stomweg in de ruimte hangt. Al het leven op die wereld is opgezadeld met een eindig bestaan; miljoenen jaren lang bestaan we niet, dan lopen we hier een belachelijk kort tijdje rond, we begrijpen er niet veel van en dan zijn we voor altijd weer dood. Natuurlijk hebben we veel problemen waar we vroeger mee kampten weten op te lossen, zoals: 'Hoe leg ik een mammoet om met niets anders dan een houten speer?', maar daar zijn weer andere dilemma's voor in de plaats gekomen, bijvoorbeeld: 'Is dit e-mailbericht een liefdesbrief of een verwoestend computervirus?' Welnu, met dit soort praktische vragen houdt de filosofie zich niet bezig. Een filosoof is geïnteresseerd in de fundamentele vragen achter ons handelen, waarnemen en denken. Een kok die bijvoorbeeld wil weten hoe je het best biefstuk bakt, stelt geen filosofische vraag. Maar als hij van achter zijn pannen begint te mijmeren over de vraag of er zoiets als 'de ideale maaltijd' bestaat en welke rol het eten, het recept, de kok en de eter spelen bij het bereiken van dat ideaal, dan drijft hij langzaam af richting culinaire filosofie. Het is hierbij sterk te hopen dat hij zijn biefstuk in de gaten houdt. In feite is het mogelijk om filosofische vragen stellen bij alles wat mensen doen. Dat doen we dan ook, en daaruit ontstaan denkrichtingen als medische, politieke en rechtsfilosofie. Maar een filosoof stelt, aldus Bryan Magee in Het verhaal van de filosofie, niet alleen vragen over de ons omringende wereld, maar ook over de aard van onze waarneming en ons denken. Daarmee zijn eigenlijk zo'n beetje alle filosofische vragen terug te brengen tot twee ultieme basiskwesties: 'Wat is het wezen van wat er bestaat?' en: 'Als we al kunnen weten, hoe is dat dan mogelijk?'

4. Wat is het nut van filosofie?

Filosoferen is op zichzelf even nutteloos als elke andere menselijke bezigheid. Dat filosofie op het eerste gezicht niet veel meer heeft opgeleverd dan kasten vol boeken van mannen met teveel gezichtshaar, maakt haar imago er niet sterker op. Net als haar zusjes kunst en wetenschap wordt filosofie door sommige mensen beschouwd als overbodig, zij het dat kunst

af en toe nog iets moois of ontroerends oplevert en wetenschap ons leven zowel gemakkelijker als ingewikkelder maakt – in ieder geval hebben ze een zeker effect op ons leven. In de filosofie is dat effect niet direct aan te wijzen. Een mens kan een paar minuten zonder lucht, een paar dagen zonder water, een week zonder slaap en een paar weken zonder voedsel, maar een leven lang zonder Spinoza, Hegel en Marx. Desondanks staat de filosofie aan de basis van onze maatschappij, wetenschap en ons wereldbeeld. Zonder het gedachtegoed van de honderden grote filosofen uit onze geschiedenis hadden we waarschijnlijk nog zo'n beetje in de Bronstijd geleefd, want er is nauwelijks een wetenschappelijke ontdekking, levensbeschouwing of wet te ontdekken die niet is gebaseerd op hun ideeën.

5. Waarom is filosofie tegenwoordig zo in?

De revival van de filosofie is onmiskenbaar. De filosofieclubjes en diner pensants schieten als paddestoelen uit de grond. Er blijkt een toenemende vraag te zijn naar leesbare inleidingen op de filosofie, en die vraag lijkt vooral uit de hoek van de Zoekende Lezer te komen – filosofie is voer voor zweefteven geworden. Boekhandels hebben zelfs een aparte rubriek 'Westerse filosofie, New Age'. Het boek *De wereld van Sofie* uit 1991 zouden we kunnen zien als de eerste voorbode van de huidige opleving. In dit boek wordt het meisje Sofie door een geheimzinnige briefschrijver wegwijs gemaakt in de wereld van de filosofie. Als roman is *De wereld van Sofie* niet zo geweldig gelukt, maar als inleiding op de filosofie is er bijna geen leuker boek te bedenken. Het is inmiddels in 44 talen vertaald en er zijn wereldwijd ruim vijftien miljoen exemplaren van verkocht. Er zijn al een fraaie cd-rom en een bordspel van verschenen. Een toneelstuk, verfilming en musical zijn in voorbereiding. De vraag of iemand daar nog wijzer van wordt, is verre van filosofisch. Een recent boek in dezelfde trant is de knap geschreven roman *De grote ideeën* van Suzanne Cleminshaw, waarin – alweer – een meisje, deze keer Haddie genaamd, op zoek gaat naar de toedracht van de geheimzinnige dood van haar zusje. De lezer voelt uiteraard al aankomen dat die zoektocht al snel ontaardt in een queeste naar kennis, want het irritant vroegwijze wicht lijdt aan mysterieuze duizelingen die alleen overgaan als ze kennis tot zich neemt. Yeah, right. Er wordt wat afgeleuterd in *De grote ideeën*; het verhaal wordt te pas en te onpas onderbroken door mystieke en filosofische wisecracks, weetjes, feiten en borreltheoretjes. *De grote ideeën* is het gedoodverfde lijfboek voor de filosofische snob. Maar ook in de psychoanalyse komt filosofie om de hoek kijken. Zo schreef de Amerikaanse hoogleraar Lou Marinoff het boek *Geen pillen maar Plato*, waarin hij stelt dat filosofie ons kan helpen bij allerlei problemen in het dagelijks leven – in elk geval beter dan het wegslikken van onze ongemakken. De spirituele modes van de laatste jaren waren gericht op het vinden van nieuw houvast in een wereld zonder zekerheden, maar filosofie zoekt het houvast al een paar duizend jaar in de twijfel. En misschien ligt daar wel de verklaring voor de grote filosofische opleving van de laatste tijd; geen New Age, maar Nietzsche, geen healing, maar Hegel, geen Seroxat, maar Socrates.

Een filosofenalfabet

Er zijn nogal wat grote denkers waarvan alleen al het noemen van de naam indruk wekt. Natuurlijk is alleen het noemen van namen net iets te weinig om deskundig over te komen, als je verder geen idee hebt wanneer de persoon in kwestie leefde en wat hij heeft bedacht. Daarom hier een filosofenalfabet.

Aristoteles (384-322 v. Chr.) was de beroemdste leerling van Plato. Hij geloofde dat de verwondering over de wereld waarin we leven de mens tot filosoferen aanzet: 'Het ligt in de aard van alle mensen om te willen weten.' Wat we niet kunnen waarnemen, is volgens Aristoteles het filosoferen niet waard, omdat we er toch niets zinnigs over kunnen zeggen. Zijn hoofdvraag was: 'Wat is zijn?' Giordano Bruno (1548-1600) stelde dat de sterren door het heelal verspreide zonnen zijn en dat het universum geen middelpunt heeft. Zijn ideeën brachten hem ten slotte op de brandstapel. De schrijver Albert Camus (1913-1960) beschouwde het leven als absurd, omdat we in een onverschillig en zinloos universum leven en desondanks eisen dat ons leven betekenis heeft. Volgens Camus is de belangrijkste filosofische vraag dan ook of het leven eigenlijk wel de moeite van het leven waard is. Diogenes (404-323 v. Chr.) wees de waarden van de wereld om hem heen zo consequent af, dat hij het leuk zou hebben gedaan op perron nul. Hij waste zich niet, liep naakt of in vodden rond en onaneerde in het openbaar. Toen Alexander de Grote hem eens opzocht in zijn smerige hol en vroeg of hij, als heerser van de wereld, iets voor hem kon doen, antwoordde Diogenes: 'Ja, je kunt uit mijn licht gaan.' De filosofie van Epicurus (ca. 341-270 v. Chr.) ligt aan de basis van het humanisme. Hij wilde de mens niet alleen bevrijden van zijn angst voor de dood, maar ook van zijn angst voor het leven. Zijn motto: 'De dood is niets voor ons' wordt nog altijd door veel mensen gedeeld. De wiskundige Gottlieb Frege (1848-1925) stelde dat wiskunde logica was en dat logische relaties onafhankelijk zijn van het menselijk denken: 'Er is niets objectiever dan de wetten van de rekenkunde.' Typisch geval van een filosoof die pas postuum beroemd werd, want Frege leefde in een tijd waarin men vond dat de wiskunde een product van de menselijke geest was. Galileo Galilei (1564-1642) was ongetwijfeld net als Bruno op de brandstapel van de inquisitie aan zijn eind gekomen als hij zijn mening dat de aarde om haar eigen as draait en bovendien ook nog eens om de zon, niet had herroepen. Toen hij zijn verklaring echter getekend had, kon men hem horen fluisteren: 'En toch beweegt zij.' Heraclitus (6de eeuw v. Chr.) stelde dat verandering de universele levenswet is: 'Het is onmogelijk twee keer in dezelfde rivier te stappen.' Isidorus van Sevilla was een Middeleeuwse geleerde, die vooral in dit alfabet zit vanwege de beginletter van zijn voornaam. Carl Gustav Jung (1875-1961) was de belangrijkste navolger van Sigmund Freud en ontwikkelde de analytische psychologie. Immanuel Kant (1724-1804) wordt door kenners beschouwd als de belangrijkste filosoof na de oude Grieken. Hij formuleerde mooie, maar vrij ingewikkelde gedachten omtrent de menselijke gewaarwording van de wereld, en de beperkingen van onze zintuigen en ervaringen. Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) was een even grote denker als chaoot: 'Als ik iets geschreven heb, vergeet ik het na een paar maanden helemaal, en omdat ik geen tijd heb alle papieren te sorteren en te registreren, moet ik het overnieuw doen als ik er op terug wil komen.' Leibniz stelde dat God elke mogelijke

wereld had kunnen realiseren, maar dat Hij als volmaakt wezen de beste van alle mogelijke wereld heeft gemaakt. Desondanks vroeg hij zich af waarom er iets was, en niet veeleer niets. Machiavelli (1469-1527) was politiek filosoof en schreef het standaardwerk *Il Principe*, waarin de politiek bepaald niet mooier wordt voorgesteld dan ze is. Het boek is gewijd aan wat mensen (moeten) doen om macht te krijgen en te behouden: 'Het is voor een heerser veiliger te worden gevreesd dan te worden bemind.' Friedrich Nietzsche (1844-1900) was niet alleen een groot denker, maar ook een groot schrijver. Bekende uitspraken: 'God is dood', 'Er zijn geen feiten, alleen interpretaties' en 'Het knagen van het geweten is onfatsoenlijk.' Hij riep de mens op om het leven voluit en ongeremd te leven en zo zelfvervulling te bereiken. Hoewel de nazi's later zijn werk zouden gebruiken als ondersteuning voor hun ideeën, was Nietzsche geen nationalist en al helemaal geen antisemiet. William van Ockham (1285-1347) werd bekend om zijn maxime dat de eenvoudigste verklaring voor een verschijnsel meestal de beste is, gegeven dat de twee verklaringen exact dezelfde randvoorwaarden hebben (Ockhams scheermes). Of, zoals Einstein vele eeuwen later al zei: 'Alles moet zo eenvoudig mogelijk worden gemaakt, maar niet eenvoudiger'. Van Plato (ca. 428-348 v. Chr.) wordt gezegd dat de hele westerse filosofie bestaat uit voetnoten bij zijn werk. Dat komt niet in de laatste plaats omdat hij de eerste Griekse filosoof is wiens werk bijna integraal bewaard is gebleven. Van veel eerdere filosofen zijn de geschriften verloren gegaan, van anderen zijn er geen geschriften omdat ze niets opschreven; we kennen hun gedachten vooral via overlevering door hun leerlingen. Zeg bijvoorbeeld nooit dat je graag de werken van Socrates of Thales leest, want die bestaan niet. We ontkomen in dit alfabet niet aan één extra P, en wel die van Pythagoras (ca. 570-479 v. Chr.) want hij staat te boek als bedenker van het woord 'filosofie'. Hij smeedde wiskunde en filosofie aaneen tot een combinatie die tot op de dag van vandaag wordt gehanteerd. Niet voor niets schreef Plato boven de toegang tot zijn Academie: 'Dat niemand hier zonder kennis van de wiskunde binnenga'. De dichter Quintus Horatius Flaccus (65-8 v. Chr.) droeg in zijn zangen de levensbeschouwing van Epicurus uit, en was bovendien niet vies van een glaasje wijn. De wiskundige Bertrand Russell (1872-1970) ontwikkelde een nieuwe logica om uitspraken in taal te analyseren. Hij was zeer maatschappelijk betrokken en voerde actie tegen kernbewapening en de Vietnam-oorlog. Russell stelde: 'Het geheim van het geluk schuilt in de aanvaarding van het feit dat de wereld gruwelijk, gruwelijk, gruwelijk is.' Socrates (ca. 470-399 v. Chr.), leermeester van Plato, was de eerste filosoof die onderzocht hoe we moeten leven. Zijn hoofdvraag was: 'Wat is rechtvaardigheid?' Hij geldt als de grondlegger van de ethiek en de geestelijk vader van het 'Socratisch gesprek': de waarheid zoeken door voortdurende ondervraging. Kleine kinderen hebben tot op de dag van vandaag een levensfase waarin ze vrij Socratisch aan de gang zijn, door overal vragen bij te stellen en na elk antwoord weer 'maar waaróm dan?!' te roepen. De oudst bekende filosoof is Thales, die leefde in de zesde eeuw voor Christus. Rond die tijd begonnen Griekse filosofen zich systematisch dingen af te vragen. Hun eerste vragen waren: 'Waar is de wereld van gemaakt?' en 'Waar rust de wereld op?' Thales en zijn leerlingen hadden hier al theorieën over, waarvan sommige hun tijd bijzonder ver vooruit waren. Zo werd toen al geopperd dat alle levende wezens voor een deel uit water bestaan, dat de aarde los in de ruimte hangt en dat alles in de wereld van één enkel element gemaakt is. Pas in de twintigste eeuw werd ontdekt

dat dat waar is, omdat alle materie is te herleiden tot energie. Miguel de Unamuno (1864-1936) was een Spaanse denker/schrijver, en een van de voorlopers van het Franse existentialisme. Hij keerde zich tegen ieder dogmatisme. Vooral de gedachte dat de mens sterfelijk is, vond hij ondragelijk. Voltaire (1694-1778) was vooral goed in het populariseren van filosofisch gedachtegoed. Daarnaast schreef hij al jong zulke briljante satire, dat hij geregeld uit zijn geboorteplaats Parijs werd verbannen. Als negentienjarige is hij zelfs nog korte tijd in Nederland geweest. Zijn motto was: 'Het overbodige is zeer noodzakelijk'. Ludwig Wittgenstein (1889-1951) vond dat filosofie zich moest beperken tot de ervaringswereld, wilde zij enige zin hebben: 'Waarvan men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.' Daarbij was hij de eerste filosoof die zich zeer sterk op de taal richtte. Veel van de misverstanden die ontstaan uit onjuist taalgebruik, lagen volgens Wittgenstein aan de basis van de filosofische problemen. Xenophanes leefde aan het eind van de zesde eeuw voor Christus. Hij stelde dat veel van onze kennis in feite gissing is, die altijd kan worden vervangen door iets dat dichter bij de waarheid ligt; in feite had hij dus al dezelfde wetenschappelijke denkrant, die aan de basis ligt van de filosofie van de twintigste-eeuwse geleerde Karl Popper. Yājñavalkya is een mythische Brahmaan uit de Indiase filosofie. Het belangrijkste vraagstuk dat Yājñavalkya tegenwoordig oproept, is hoe je in de tekstverwerker de speciale tekens vindt om zijn naam correct te spellen. Zeno van Elea verzong al 2500 jaar geleden filosofische raadsels die ons nu nog bezighouden. De bekendste is de paradox van Achilles en de schildpad. Stel: Achilles gaat een wedstrijdje hardlopen met een schildpad. Omdat Achilles tien keer zo snel kan, geeft hij de viervoeter een voorsprong van een kilometer. Elke keer als hij het uitgangspunt van de schildpad heeft bereikt, is die weer een stukje verder gelopen: eerst 1 kilometer, dan 100 meter, dan 10, dan 1, dan 10 centimeter, et cetera. Conclusie: Achilles haalt de schildpad nooit in, want het beest blijft altijd weer 1/10 van de laatst afgelegde afstand voor liggen. Het is duidelijk dat die conclusie niet klopt, maar we zijn er nog altijd niet achter wat er precies mis is met de redenering.

De afgelopen weken heb ik veel aan trouwen gedacht. Niet omdat ik zelf zo nodig moet, maar omdat het Centraal Museum me had gevraagd om mee te denken over een geschikte tekst voor de garderobe van de trouwzaal in het vernieuwde stadhuis. De tekst zou op een muur moeten komen, tussen vijfendertig schattige cherubijntjes die als jassenhaak fungeren. De nieuwe trouwzaal biedt namelijk plaats aan vijfendertig personen. Dat lijkt niet veel, en dat is het ook niet, maar in ieder geval heeft iedereen straks zijn eigen, unieke stoel in een ruimte die van onder tot boven is gestoffeerd met prints van schilderijen; wellicht als artistiek statement dat het huwelijk ook maar een replica is van de ware liefde.

Hoe dan ook, er moest op korte termijn een tekst komen. Oorspronkelijk werd gedacht aan een passend citaat van een levende of dode Utrechtse schrijver, maar in een aanval van zelfoverschatting wist ik dienstdoend ontwerper Jurgen Bey ervan te overtuigen dat het leuker zou zijn om iets nieuws te maken: een tekst die altijd zeggingskracht zou hebben, ook als hij voor 30, 60 of 90 procent schuil ging onder jassen. Het maakte niet eens uit welke 30, 60 of 90 procent, want ieder woord op zichzelf zou een soort synoniem moeten zijn voor trouwen, terwijl de woorden in samenhang ook nog iets moesten betekenen. Na een tijdje drammen kreeg ik een kans om te laten zien wat ik bedoelde.

Met de handen in het haar zat ik daags daarna in mijn vaste schrijfstek 't Hoogt. Dat was weer eens een lumineus idee, een gedicht waarvan ieder woord op zichzelf evenveel moest zeggen als het hele gedicht. Ik had beter een leuk stukje van een beroemde Utrechtse schrijver als Marsman, Crone of Kuik kunnen voorstellen, maar nu was het te laat. Ik besloot me te beroepen op een collectieve denktank: vrienden, museumcollega's en wisselende mailcontacten kregen het aanbod om te vertellen welke woorden zij associeerden met het huwelijk. De respons was massaal. Uit ruim driehonderd woorden die werden aangeleverd door, onder vele anderen, schrijver Ronald Giphart, dichter Bart FM Droog, striptekenaar Barbara Stok, diverse Utrechtse horecamedewerkers en de receptioniste van het Centraal Museum, destilleerde ik een min of meer ritmisch trouwgedicht. Het resultaat werd echter gewogen en te licht bevonden – of misschien wel te zwaar. Hoe dan ook, het is dus niet op die muur terecht gekomen. Aan de ene kant is dat natuurlijk jammer voor iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan dit gedicht, aan de andere kant was het experiment bijzonder de moeite waard. Ik heb de aandrang nooit zo sterk gehad, maar inmiddels denk ik wel drie keer na voordat ik zelf op een trouwerij aanstuur. De top drie van meest genoemde woorden is:

1. 'samen' (zeven keer genoemd)
2. 'liefde' (zes keer, waaronder drie keer door dezelfde persoon)
3. 'eeuwigheid' (drie keer genoemd)

Goed, de meest voorkomende associaties zijn dus tamelijk positief. Maar daarna holt het achteruit. Onder de woorden die twee keer werden genoemd bevinden zich niet alleen 'familie', 'feest' en 'seks', maar ook 'scheiding', 'alimentatie' en 'verplichting'. Afgezien van prettige woorden als 'taart', 'geluk' en 'rozen' waren er ook veel zwarte associaties als

‘advocaat’, ‘ontbinding’, ‘claustrofobie’, ‘farce’, ‘kwellig’, ‘overbodig’, ‘slippertjes’, ‘totterdood’ en ‘vals’. Of de betrokken tipgevers uit eigen ervaring spreken, valt gelukkig niet meer te achterhalen.

de virtuele trouwmuur (lees voor elke apestaart een cherubijntje, gebruik eventueel kleine stukjes memoblok als jas)

lief illusie avontuur @ loterij volmaakt recept @ boter parels foto's soap @ rozen eeuwig
waanzin wet @ reis mysterie compromis @ heilig rust formaliteit @ eenzaamheid in het
kwadraat @ bommen en granaten taart @ uitzet sprookje trage wals @ sleur champagne
ritueel @ wittebrood verleden kus @ twijfel sluier trouw geheim @ overgave vruchtbaarheid
@ zorg folklore gasten wijn @ oud champagne band glazuur @ partners plooiën vrijheid
farce @ morte douce compromis @ toeval maagd meerkeuzevraag @ vonnis vriendschap
nageslacht @ gekte oorlog scherven dans @ overbodig overmoed @ kinderkamer houdgreep
feest @ balsem mijlpaal blinde muur @ bankstel hoeksteen dominee @ levensgrote gouden
kooi @ vreemdgaan klef crime passionnel @ permanent geluk verwijfd @ deconstructie
eeuwigheid @ harmonie trapezewerk @ onbekommerd kippenvel @ halszaak lef berekening
@ stropdas buik belofte ring @ vangen jurk bezegeling @ warmte zakdoek zorg gezin @
eindeloos zwart-wit begin @

God, wat ben ik blij dat de zomer weer zo'n beetje voorbij is. Afgezien van anderhalve week drank en spelen tijdens De Parade is Utrecht in juli een dooie boel, een cultureel niemandsland, een spookstad vol toeristen. Zoekend naar afleiding drentelt men langs de grachten. Toen ik al bijna had besloten om van pure ellende dan maar écht op vakantie te gaan, gebeurde er iets leuks. Het gemeenteraadslid Daniëlle van den Broek haalde de regionale pers met een niet mis te verstaan alarmsignaal: het Centraal Museum was in het wilde weg kunst uit de eigen collectie aan het verpatsten. Maar liefst drie negentiende-eeuwse doeken waren ver onder de waarde van de hand gedaan om later met een grove winst te worden geveild. Verspilling van gemeenschapsgeld! Tuk als ik ben op een goede rel toog ik naar het Centraal om te onderzoeken hoe de vork in de steel zat. Helaas bleek er niets aan de hand. Het museum heeft gehandeld volgens het collectieplan, dat is goedgekeurd door het college van burgemeester en wethouders. Daarnaast is deze verkoop ook nog eens besproken in de gemeenteraad. Het is dus onzin om te beweren dat er zonder overleg is verkocht. Wellicht is het de trouwe belastingbetaler niet meteen duidelijk waarom een museum stukken uit haar collectie verkoopt. Wie dat wil begrijpen, moet een aantal dingen weten over het runnen van een museum. Behalve dingen exposeren voor publiek, heeft een museum ook de taak om collecties aan te leggen en te conserveren voor de toekomst. Van alle werken in bezit van het Centraal Museum heeft u hooguit een zesde gezien. De rest staat in het depot. Omdat de depotruimte beperkt is, moet er behalve verzameld ook af en toe ontzamd worden. Welnu, in de collectie van het Centraal Museum bevindt zich een grote hoeveelheid schilderijen van Anthony Gerard Alexander ridder van Rappard (1858-1892). Inderdaad, daar heeft u nog nooit van gehoord. Deze edelman heeft in zijn korte leven een aardige partij sociaal bevlogen doekjes bij elkaar gekwast. Laten we op de vlakte blijven en zeggen dat zijn oeuvre een aantal historisch interessante werken bevat. De drie verkochte exemplaren zijn voorstudies. U heeft ze nog nooit in het museum zien hangen. U heeft ze nog geen dag gemist. En we hebben nog meer dan honderd Rappards in het depot.

Toegegeven, Rappard doet het op de vrije markt een stuk leuker dan verwacht. Wellicht waren de voorstudies wel iets duurder verkocht, als ze vooraf waren getaxeerd. Alleen, die taxatie zou ook weer 1500 gulden hebben gekost. En een museum is nu eenmaal geen kunsthandel. Zelfs Daniëlle van den Broek, die nog een blauwe maandag museologie heeft gestudeerd, moet kunnen begrijpen dat overtollige kunstwerken niet worden verkocht om geld mee te verdienen, maar om ruimte in de collectie te maken. Natuurlijk valt er te twisten over de vraag wat dan wel een overtollig kunstwerk is. Maar daar kan een raadslid geen deskundig oordeel over vellen. Een conservator wel.

Deze hele affaire zou een wassen neus zijn, als de gemeenteraadsverkiezingen niet voor de deur stonden en Daniëlle van den Broek geen vice-fractievoorzitter van de vvd was. Mogelijk wordt ze nog eens bevangen door de ambitie om wethouder te worden, bijvoorbeeld van cultuur. Ik ben daar helemaal voor, want het gaat geweldige televisie opleveren. Naar aanleiding van Rappard-gate verklaarde Van den Broek voor de Stadsomroep, de enige televisiezender die genoeg last had van de komkommertijd om haar te willen interviewen:

‘Iedere verloren gulden die het museum verliest, is verloren voor de stad.’ Niet weten waar je het over hebt en ook nog eens niet uit je woorden komen; het lijkt me een ideale combinatie voor een bestuurder van deze stad. Help die vrouw in het zadel! Stem Van den Broek!

NLP MET NIJNTJE PLUIS

Veeg de traan van je gezicht
trek je mooiste jurkje aan

maak twee stippen van je ogen
naai een kruisje van je mond

hou je handen naast je oren
met een hulpeloos gebaar

roep hoi hoi zo hard je kunt

SLOTOVERWEGING

De eerste negen maanden huisfilosofie zijn voorbij. In die tijd heb ik geen antwoord gevonden op de veelgestelde vraag, wat een huisfilosoof nu eigenlijk doet. De voorlopige conclusie moet zijn dat het denken, doen en laten van een huisfilosoof van ondergeschikt belang is; de crux van de functie is zijn naakte bestaan. Zoals veel aspecten van het Centraal Museum roept dat bestaan al zo veel verwondering, vraagtekens en irritatie op, dat er nauwelijks ónvolgende invulling aan de functie kan worden gegeven. Au fond lijkt hij nog het meest op een museumstuk. Zelfs als hij zich tot het einde der tijden in het depot zou bevinden is hij van waarde voor het museum, louter omdat hij er is. Wat doet een huisfilosoof in een museum? Mensen zich laten afvragen waarom hij er zou kunnen zijn. Blijft de vraag: wat bezielde zijn schepper?

Ingmar Heytze

statistiek

huisfilosofische bijdragen

20 columns op Internet

9 kunstconcepten

5 columns in het Utrechts Nieuwsblad

7 geplande rondleidingen

16 niet-geplande rondleidingen

1 speech voor cultuurdebat Huis a/d Werf, 16-02-2000

1 artikel in Avantgarde

5 vogels en 1 vlinder van piepschuim

1 miniset jeu des boules

1 verslaafdenlinker (geweigerd)

6 interviews voor geschreven pers

5 radio-interviews

216 inkomende mails

164 uitgaande mails

2 televisie-interviews

1 optreden in stadstriptiek Urbania van de NPS

1 gedicht over de museumnacht

1 gedicht over Nijntje van Dick Bruna

1 gedicht over het schilderij Het wachten van Pyke Koch

1 optredens op heropening van het Centraal museum met multi-instrumentalist Jan Klug

1 optreden met vier gerapte gedichten op opening Van Doesburg-expositie

1 optreden met klankschalen tijdens de lancering van de Museumnacht

1 optreden met gitarist Desmond Haneveer bij boekpresentatie en opening expositie Jan Engelman

kosten

15.000 gulden bruto salaris

127 fotokopieën

20,6 liter koffie

8,2 liter chocolademelk waarvan 5,8 liter de luxe (extra melkpoeder)

COLOFON

Het voordeel van de twijfel verscheen op 22 oktober 2000 in een oplage van 1.000 exemplaren. Vormgeving van het boek (nogmaals, om verwarring te voorkomen, niet van deze PDF): de Designpolitie.

Redactie: Suzanne Meeuwissen voor De Uitgevers.

Begeleiding: Ranti Tjan.

Met dank aan het Utrechts Nieuwsblad voor toestemming tot overname van de columns ‘Culturele hoofdstad’ (9 maart), ‘Dakhaas’ (23 maart), ‘Cultuurmakelaardij’ (23 mei), ‘Engelman’ (13 juli) en ‘Met van den Broek’ (24 augustus). Eveneens dank aan het tijdschrift Avantgarde voor toestemming tot overname van het artikel ‘Het voordeel van de twijfel’ uit nummer 7, juli 2000 en aan Erno Eskens van Filosofie Magazine voor correctie van het artikel. Het citaat van Frank Koenegracht is afkomstig uit zijn gedicht ‘Radio’, dat is te vinden in de bundel Alles valt (De Bezige Bij, 1999). De meeste Engelstalige citaten zijn gevonden op internet (www.cybernation.com/victory/quotations).

Het gedicht ‘Panorama Salvator’ is geschreven in opdracht van het Centraal Museum. Een eerdere versie van het gedicht ‘Najaarscollectie’ is gemaakt voor de Stichting Kunst en Cultuur Noord-Holland. Het verscheen in de Plug Poëzie Special van september 2000. ‘Museumnacht’ is geschreven in opdracht van Schrijf Schrijf en AAP Ontwerpers voor de Utrechtse Museumnacht, die plaats moet gaan vinden in de nacht van 20 op 21 juni 2001. ‘NLP met nijntje plus’ is geschreven op verzoek van Maria Luisa Figueroa voor een kaartenset die verschijnt ter gelegenheid van de Bruna-expositie in het najaar van 2000.

Dit manuscript werd online gezet op 23 februari 2006 op www.ingmarheyte.nl